

POLICIJSKO PRAVO
-Skripta -

I

Policijsko pravo i policija uopšte

1. Policijsko pravo – pojam, cilj i zadatak

1.1. Pojam

Policijsko pravo sistematizira i objašnjava izvore i u njima sadržane opće pravne norme pozitivnog prava kojima je uređena sigurnost i policija. Kao takvo ono predstavlja tzv. posebno pravo. Kao “sistem znanja” o pomenutim pravnim normama policijsko se pravo bavi pravnim pojavama, no, budući da su sigurnost i policija i društvene pojave, policijsko se pravo bavi i društvenim pojavama (Miletić, 2003:20). U tom smislu dakle na policijsko pravo treba prvenstveno gledati kao na posebno pravo koje se bavi izučavanjem pravnih normi kojima se reguliraju sigurnost i policija no koje podrazumijeva i aspekte izučavanja policije i sigurnosti kao društvenih pojava.

1.2. Cilj

Cilj kolegija „Policijsko pravo“ je šire i produbljeno izučavanje normativnih rješenja u domaćem pozitivnom pravu kojima je uređena sigurnost i, s tim u vezi, posebnih normativnih rješenja (u odnosu na važeća i za druge organe državne uprave), kojima je uređena organizacija, djelatnost i kontrola policije (Miletić, 2003: 17).

1.3. Zadatak

Zadatak kolegija „Policijsko pravo“ je da se izučavanjem relevantnih sadržaja studenti upoznaju sa:

1. izvorima, kao i pravnim normama policijskog prava i njihovim odnosom sa pravnim normama pojedinih grana prava u našem pravnom sistemu;
2. policijom kao pojmom, sa vrstama njenih aktivnosti, funkcijama i ukupnom djelatnošću, kao i sa odnosom policije prema građanima, drugim državnim organima i nedržavnim subjektima;
3. organizacijom policije i pravnim položajem njenih pripadnika;
4. djelatnošću tj. ovlaštenjima i poslovima policije;
5. kontrolom policije (Miletić, 2003: 19).

2. Predmet policijskog prava

Predmet policijskog prava predstavlja skup općih pravnih normi kojima se uređuje sigurnost države i građana koji u njoj žive i s tim u vezi organizacija, djelatnost i kontrola policije, izuzev općih pravnih normi koje se jednako odnose i na policiju i na druge organe državne uprave i drugih koje za svoj predmet imaju pojedine pravne grane u našem pravnom sistemu (Miletić, 2003: 30). Dakle, predmetom izučavanja policijskog prava bivaju samo one pravne norme kojima se reguliraju sigurnost građana i države, posebno one koje se tiču organizacije i funkcioniranja policije, ali ne i norme kojima se istovremeno reguliraju organizacija i funkcioniranje policije i organizacija i funkcioniranje drugih organa državne uprave, koje su dakle zajedničke za policiju i za druge organe državne uprave.

3. Izvori policijskog prava

Temeljni izvor policijskog prava je ustav koji predstavlja i krovni pravni dokument kojim se u nekoj državi utvrđuju načelni stavovi po pitanju sigurnosti, a time organa zaduženih za njeno osiguravanje.

Nakon ustava kao važan izvor policijskog prava slijede zakoni kojima se razrađuju ustavne norme s područja sigurnosti i tijela zaduženih za njeno osiguravanje. Potom kao izvor policijskog prava slijede podzakonski opći akti (poslovnici, uredbe, pravilnici, naredbe i uputstva, odnosno protokoli), koji u osnovi predstavljaju dalju razradu ovaj put pravnih normi sadržanih u zakonima.

4. Policijsko pravo – odnos s pojedinim granama prava

Policijsko pravo kao posebno pravo dolazi u doticaj sa drugim pravnim granama kao što su ustavno pravo, upravno pravo, krivično pravo, financijsko pravo itd. Odnos policijskog prava sa ustavnim pravom na determiniran činjenicom da je ustavno pravo osnovna grana pravnog sistema sa pravnim normama o sigurnosti i državnoj organizaciji obavezujućim kao načelima za policijsko pravo. S druge strane upravno pravo predstavlja skup pravnih normi kojima se regulira organizacija, djelatnost i kontrola državne uprave, te se veza policijskog prava s upravnim pravom oslikava u izdvajanju u policijsko pravo jednog dijela prethodno navedenih pravnih normi i to onih kojima se regulira sigurnost

policijska. S krivičnim i krivičnoprocesnim pravom policijsko pravo ostvaruje vezu kroz činjenicu ostvarivanja svoje krivične funkcije o kojoj će biti riječi kasnije. Policijsko pravo, također, ostvaruje i specifičan odnos sa međunarodnim pravom, te financijskim i trgovačkim pravom (Miletić, 2003: 35-44).

5. Policija – centralni segmenat izučavanja policijskog prava

5.1. Pojam policije

Riječ policija potiče od grčkih riječi *politeuein* što znači biti građanin ili učestvovati u političkim aktivnostima i *polis* što znači grad ili država. Ove definicije naglašavaju važnost pojedinca, političkog procesa te države ili vlade (Roberg, Crank, Kuykendall, i Sherman, 2004).

Prema Masleši (1999: 17) i Miletiću (2003: 57) dostupni izvori ukazuju na to da se riječ „police“ pojavila prvi put u francuskom jeziku 1250 godine. Najpribližnije značenje dobiva međutim početkom XVII stoljeća. Prema drugim izvorima u XIV stoljeću kralj Karlo V nazivao je dobrom policijom cjelokupnu administraciju koja se bavila općim stvarima, a u XVI stoljeću riječ policija dobiva značenje održavanja javnog reda (Miletić, 2003: 57).

Pod pojmom policije u najširem smislu podrazumijeva se sistem posebnih tijela unutrašnje uprave koja u obavljanju poslova iz svog djelokruga raspolažu institucionalnom prinudom. U objektivnom smislu policija je određena garantivnom (zaštitnom) funkcijom prema javnom poretku i ustrojem koji omogućava da se zaštitna funkcija policije prinudno ostvari. U funkcionalnom smislu uglavnom je prihvaćena podjela na administrativnu (upravnu) i kriminalističku (sudsku) policiju (Modly, Korajlić, 2002: 455)

5.2. Teorije o nastanku policije

U svom djelu „Policija i društvo“ Roberg, R., Crank, J. Kuykendall, J., i Sherman, W. L. pozivajući se na više autora (Lane, 1967; Johnson, 1981; Cooper, 1975; i Mokkonen, 1981) navode četiri osnovne teorije o nastanku policije. To su:

1. teorija o kontroli nereda;
 2. teorija o kontroli kriminala;
 3. teorija o kontroli klasnih sukoba; i
 4. teorija o urbanoj disperziji.
1. *Teorija o kontroli nereda* objašnjava nastanak policije radi sprečavanja nasilja mase. Na primjer, u Bostonu je tri puta došlo do velikih nereda prije nego što je uspostavljena policijska uprava. Do nereda je dolazilo i u drugim gradovima 30-tih i 40-tih godina devetnaestog vijeka.
 2. *Teorija o kontroli kriminala* ističe da je povećana stopa krivičnih djela uslovlila uspostavu nove vrste policije. Prijetnja redu i miru u društvu u obliku drumskih pljačkaša ili nasilnih džeparoša (koje danas zovu uličnim napadačima) stvorila je atmosferu straha. U većini gradova u ovom periodu postojala je zabrinutost zbog nasilnih kradljivaca i krivičnih djela u vezi s imovinom.
 3. *Teorija o kontroli klasnih sukoba* objašnjava nastanak policije zbog ekonomske i klasne eksploatacije. Njeni zagovornici ističu daje istovremeno došlo do razvoja gradova, industrije i policije. U ovom periodu mnogi ljudi različitog društvenog položaja i etničke pripadnosti koristili su svaku priliku da poboljšaju svoju ekonomsku situaciju. To je dovelo do velikih podjela u društvu, pa su pripadnici srednje i više klase, koji su uglavnom bili bijelci, uz to Anglo-Saksonci i protestanti, htjeli da pronađu način kako da drže pod kontrolom siromašne imigrante, koji često nisu bili ni protestanti, a ni anglo saksonskog porijekla. Ova teorija zastupa mišljenje daje modema policija samo sredstvo u rukama industrijske elite koja je htjela ugušiti otpor eksploatiranih radnika koje je

koristila kao pogon za pokretanje kapitalizma.

4. *Teorija o urbanoj disperziji* prema kojoj su mnoge policijske uprave osnovane zato jer su ih imali drugi gradovi, a ne zato što je postojala stvarna potreba za njima. Policija je smatrana sastavnim dijelom državne strukture koja je bila neophodna za postizanje stabilnosti u društvu.

Postoje dokazi kako se naglašava u prilog svim ovim teorijama, međutim, nijedna teorija nije u potpunosti zadovoljavajuća. Iako je u nekim gradovima dolazilo do velikih nereda, prije nego što su osnovali nove policijske uprave, u nekima to nije bio slučaj.

6. Historijski razvoj policije – pregled prema Roberg, Crank, Kuykendall, i Sherman (2004) i Masleša (1999)

Historija policije pokazuje da je ona jedna od najstarijih službi u ljudskom društvu, odnosno državi. Kao elementarni oblik društvene kontrole, slobodni smo reći da je policija starija i od same države.

Jedan od najstarijih primjera rada policije je održavanje reda i mira unutar plemena u kojima porodica, klan ili pleme primjenjuju neformalna i običajna pravila ili norme ponašanja. Ponašanje koje odstupa od normi često je bilo brutalno kažnjavano (npr. odsijecanjem ruke zbog krađe ili stavljanjem usijanog željeza na čelo počinocima krivičnih djela). U suštini svaki član grupe imao je neko ovlaštenje da primijeni neformalna pravila.

6.1. Antičko doba

Način održavanja reda i mira unutar klana i plemena počeo se mijenjati nastankom Rima i gradova-država u Grčkoj. Do 594. godine p.n.e. u Grčkoj i trećeg stoljeća p.n.e. u Rimu, održavanje javnog reda i mira bila je odgovornost imenovanih sudija, tj. privatnih lica koja za to nisu bila plaćena. Prvi plaćeni državni službenici za održavanje reda i mira bili su *praefectus urbi*, funkcija koja je nastala u Rimu oko 27. godine p.n.e.

U 6. godini n.e. Rim je imao veliku državnu policiju koja je patrolirala ulicama danju i noću. U načelu osnovne policijske funkcije u antičko doba bile su u rukama vladalaca, vojske i vojnih starješina, kao i robovlasnika. Razlog takvoj organizaciji policije nalazi se u samoj organizaciji državnica (polis) čije funkcije

6.2. Srednji vijek

Nakon pada Rimskog carstva na evropskom kontinentu je preovladavala anarhija sve do 12. i 13. stoljeća, kad su kraljevi preuzeli odgovornost za provođenje zakona. Preuzimanje odgovornosti za provođenje zakona od strane kraljeva podrazumijevalo je pojačan rad tzv. **noćne straže** sastavljene od grupe građana koji su noću patrolirali ulicama u potrazi za požarom ili drugim problemima i imenovanjem pojedinaca koji bi provodili istrage, hapšenja i ubirali poreze. U nekim zemljama, kao što je Francuska, bile su angažirane i konjičke patrole.

U 12. stoljeću u Engleskoj, kralj je imenovao šerife da izriču novčane kazne i nadziru sistem čuvanja reda i mira po kojem je svaki član okruga od deset kuća odgovoran za ponašanje ostalih članova okruga.

Takav sistem održavanja reda i mira postojao je stoljećima i bio je zasnovan na podjeli u grupe od po deset porodica ili deset grupa po deset porodica. Vremenom su te zajednice od deset puta po deset kuća prerasle u župe, a nekoliko stotina takvih zajednica postale su poznate kao grofovije. Danas je područje od nekoliko stotina takvih zajednica slično okrugu. U ovakvom sistemu muškarci stariji od petnaest godina činili su *posse comitatus*, grupu zaduženu za gonjenje odbjeglih kriminalaca.

1285. godine Westminsterški statut propisao je da svaka župa mora imenovati dva redara koji bi pomagali šerifu. **Redari** su, kao i šerif, ispitivali prijestupe (provodili istrage), uručivali sudske pozive i naloge, vodili računa o zatvorenicima i nadzirali rad noćne straže. U 13. vijeku zakon su provodile sudije koje je imenovao kralj, te šerif i redari.

Krajem 13. stoljeća u Engleskoj je otvoren ured sudije za prekršaje. Okružni šerif bio je zadužen za održavanje reda i mira u okrugu, a pomagao mu je sudija za prekršaje kojem su pomagali redari.

Takav sistem bio je osnova za razvijanje sistema za provođenje zakona koji je ostao u funkciji do 19. stoljeća. Svi ovi ljudi, izuzev šerifa, svoj posao obavljali su na dobrovoljnoj osnovi. Njihov posao nije bio popularan, tako da je postalo uobičajeno da plate nekom drugom da ga obavlja. U mnogim slučajevima plaćali bi jednoj osobi iz godine u godinu da obavlja posao umjesto imenovanih na to mjesto, ali oni nisu željeli da to rade. Često su ti ljudi koji su posao obavljali umjesto njih bili nedovoljno plaćeni, a uz to, bili su stariji ljudi, slabo obrazovani i neefikasni. Ovi nedostaci odmgli su stvaranju bolje slike o policiji u očima sredine.

6.3. Razdoblje 18 i 19 stoljeća

Krajem 18. stoljeća hiljade porodica počelo se seliti u novonastale industrijske gradove u potrazi za poslom. Način života se promijenio i došlo je do neviđenih društvenih nemira. Postojeći sistem za provođenje zakona, prvenstveno sudije za prekršaje i redari nisu mogli adekvatno reagirati na probleme koji su nastali kao rezultat ovih promjena.

Tamo gdje se primjenjivao sistem održavanja reda i mira uz pomoć **redaranoćnih stražara**, redari koje su imenovale mjesne sudije patrolirali su ulicama župe tokom dana. Redari su imali ograničene ovlasti i kad bi zatražili pomoć građana organizirajući «hajku» za zločincem, oni bi ih obično ismijali, umjesto da im pomognu. Noću je dužnost redara bila patroliranje pustim ulicama i održavanje ispravnosti uličnih svjetiljki. Ove pojedince ste, međutim, prije mogli zateći dok spavaju u krčmi, umjesto da obavljaju svoju dužnost.

Kriminalci u Londonu nisu se morali bojati ovakvog sistema za provođenje zakona i slobodno su se kretali ulicama. Potencijalne žrtve krivičnih djela, ukoliko su bile dobrostojeće, štatile su njihove sluge i pratioci (koji su bili nešto slično tjelohraniteljima ili privatnoj policiji).

Siromašni građani nisu imali takvu zaštitu. Kad bi neko počinio krivično djelo u vezi s imovinom, uobičajena procedura za žrtvu bila bi da unajmi neku **osobu da uhvati kradljivca**. Ova osoba, obično redar, koji ima iskustva sa svijetom podzemlja, pokušala bi da za određenu nadoknadu povрати dio ili cjelokupnu ukradenu imovinu. Često bi ta osoba umjesto novčane nadoknade zadržala dio ukradene imovine. Njih nije zanimalo hapšenje i zakonsko gonjenje kriminalaca. Jedino im je bilo bitno da budu plaćeni i da vrate svu ili dio ukradene imovine.

6.3.1. Rad policije u Engleskoj u 19. stoljeću

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća u Englesko se počinju osnivati građanska udruženja kao što su Bow Street Horse i Foot Patrol sa zadatkom provođenja zakona u određenim područjima. Početkom 19. stoljeća postojalo je najmanje devet takvih organizacija u Londonu. Njihov zadatak bio je da otkrivaju i hapse prijestupnike. Međutim, ta udruženja su se često nadmetala u potrazi za kriminalcem tako da njihov rad nije bio koordiniran.

1822. godine Sir Robert Peel, britanski ministar unutrašnjih poslova, kritizirao je slab kvalitet rada policije u Londonu. 1829. godine pomogao je da se usvoji Zakon o poboljšanju kvaliteta rada policije u glavnom gradu i oko njega. Ova mjera je uzrokovala osnivanje prve organizirane policije.

U početku su Charles Rowan i Richard Mayne bili određeni da uspostave policiju. Željeli su je zasnovati na vojnim principima i tražili su da se zaposle najsposobniji ljudi. Međutim, Britanci su pružili značajan otpor uspostavljanju te nove policije. Bojali su se zloupotrebe ovlasti i uspostavljanja tajne policije koja je postojala u drugim državama, kao što je Francuska, te ograničenja individualnih sloboda. Engleska je u prošlosti, kao i mnoge druge zemlje, imala takvih problema.

Vremenom su građani počeli prihvatati policiju - uglavnom zato što su njene vode, Rowan i Mayne, bili veoma strogi prilikom izbora zaposlenika i pravila ponašanja. Sredinom 19. stoljeća svaki grad i okrug bio je obavezan osnovati svoju policiju. Sistem rada policije u Londonu postao je primjer cijeloj Engleskoj i u određenoj mjeri i Sjedinjenim Američkim Državama (President's Commission, 1967: 3-5).

Jedan od najvažnijih principa Peelovog pristupa je akcenat na preventivnim aspektima provođenja zakona. On se zalagao za to da se policajci rasporede po gradu da bi spriječili nastanak krivičnih djela ili da budu u blizini kad krivično djelo bude počinjeno, tako da mogu uhapsiti počinioca i pomoći žrtvi.

Navedeni pristup postao je važan elemenat u razvoju policije u SAD.

6.3.2. Stvaranje moderne policije – primjer SAD

U 17. i 18. stoljeću engleski naseljenici donijeli su u Ameriku sistem održavanja reda i mira kakav je postojao u Engleskoj. Ovaj sistem sačinjavali su sudija za prekršaje, šerif, redari i noćna straža.

Vremenom je odgovornost za provođenje zakona postepeno prešla sa građana-dobrovoljaca na plaćene profesionalce. Ovaj proces specijaliziranja za određene dužnosti nastao je kao posljedica nastojanja sve kompleksnijeg društva da ovlada fizičkom okolinom i nosi se sa problemima ljudi. Ove ekonomske, društvene i tehnološke promjene izazvale su zabrinutost javnosti za devijantno i destruktivno ponašanje.

U početku je sistem održavanja reda i mira uz pomoć redara i noćne straže primjenjivan kao reakcija na probleme koji nastaju prilikom provođenja zakona.

Ovaj sistem uključivao je ograničen broj redara koji su bili odgovorni za civilne i krivične prekršaje i patrolne noćne stražare, ljude koji su služili u sklopu civilne zaštite.

Kao i u Engleskoj, ova civilna obaveza nije bila popularna tako da bi ljudi platili nekom da posao obavlja umjesto njih, često veoma nestručno, sve dok posao noćnog stražara nije postao plaćen posao sa punim radnim vremenom.

Ovakav sistem razvio se u sjevernim kolonijama, dok je u drugim područjima bilo drugačijih pristupa provođenju zakona. U kolonijama na jugu, još sredinom 18. stoljeća, postojale su patrole za nadziranje robova što je možda jedna vrsta preteče moderne policije.

U nekim kolonijama, a kasnije i državama, patrole za nadziranje robova bile su dužnost građana, nešto slično kao noćna straža. Ove patrole formirane su da bi privodile odbjegle robove i sprečavale robove da dižu pobune protiv svojih gospodara.

Na zapadu i jugozapadu, koji su bili pod uticajem Španije, položaj **alcalde**, kombinacija šerifa i sudije za prekršaje, bio je najvažniji položaj u provođenju zakona. Međutim, sistem provođenja zakona koji se razvio u sjevernim kolonijama, postepeno je postao osnova rada policije u cijeloj zemlji.

Između 30-tih i 50-tih godina 19. stoljeća većina gradova uvidjela je da je sistem provođenja zakona uz pomoć redara i noćne straže neadekvatan. Zbog toga je osnovana plaćena policija koja je čuvala red i mir danju. Vremenom su se oni udružili sa noćnom stražom i formirali integriranu modernu policiju koja je radila i danju i noću. Godine 1833. u Philadelphiji je donesen propis o stvaranju plaćene policije sa 24 pripadnika dnevne smjene i 120 pripadnika noćne smjene. U Bostonu je 1838. godine formirana dnevna smjena kao ispomoć noćnoj straži a uskoro su i drugi gradovi slijedili taj primjer. Ovo je bila osnova za stvaranje moderne policije čiji će pripadnici biti na raspolaganju 24 sata dnevno kako bi prilikom patroliranja gradom mogli reagirati ukoliko dođe do izvršenja krivičnog djela ili nereda. (Bridenbaugh, 1964; Lane, 1967; Miller, 1977; Johnson, 1981).

Javnost je u mnogim gradovima bila zabrinuta zbog stope kriminala, mada nejednako u svim gradovima. Neki gradovi koji su osnovani poslije 30-tih i 40-tih godina devetnaestog stoljeća nisu imali problema sa naslijem i ozbiljnim krivičnim djelima. Ipak su osnivali policijske uprave, jer je državna struktura podrazumijavala postojanje policije kao i u drugim većim i starijim gradovima. Policija je, također, imala zadatak da drži pod kontrolom klasne i ekonomske nereda, ali s obzirom na činjenicu da su mnogi policajci poticali iz disidentskih grupa ili su imali rodbinu i prijatelje među onima koji su dizali nereda, neki policajci i policijske uprave odbijali su da koriste brutalne ili ekstremne metode uspostavljanja reda i mira.

Policijske uprave osnovane u periodu od 30-tih do 50-tih godina 19. stoljeća, kao što su Policijska uprava Bostona osnovana 1837., New Yorka 1844. i Philadelphije 1854. godine, bile su, općenito govoreći, zasnovane na Peelovom modelu londonske policije. Kao što je prije navedeno, ovaj model koji su osmislili Peel, Rowan i Mayne više je isticao prevenciju nego hapšenje.

Prevencija se postizala tako što se policajci rasporede po zajednici da bi spriječili krivična djela ili intervenirali ukoliko krivično djelo bude počinjeno. Na privođenju, odnosno hapšenju, nije se insistiralo jer je ono bilo vezano s tajnovitošću, prevarom, huškanjem i korupcijom.

Londonski model također je podrazumijevao složenu strukturu baziranu na vojnim principima, strogim pravilima ponašanja i jasno definiranim metodama rukovođenja. Velika pažnja posvećena je odabiru policajaca koji bi zaista ostali na tom poslu. S obzirom na to da je osnivanje policije u Engleskoj izazvalo burne reakcije, najvažniji zadatak postalo je kontroliranje postupaka policajaca. Očekivanja zajednice i njeno prihvatanje policije bili su najvažnije vodilje prilikom stvaranja i upravljanja policijom.

U SAD, međutim, osnivanje policije nije izazvalo takve polemike. Policijske uprave općenito su bile zasnovane na Peelovom konceptu prevencije, ali osim toga, sličnosti su bile minimalne. Razlike su u suštini nastale zbog uticaja tri faktora: društvenog konteksta, političkog okruženja i strategije provođenja zakona. U SAD je bilo više nasilja nego u Engleskoj, političari su bili nametljiviji, a od policije, koja je bila više decentralizirana očekivalo se da intervenira na lokalnom nivou (Johnson: 1981.).

Sedamdesetih godina 19. vijeka većina gradova imala je policijske uprave, čak i ako je u njima bila zaposlena samo jedna osoba. U ruralnim područjima okružni šerif bio je najuticajni službenik za provođenje zakona.

Još jedan oblik čuvanja javnog reda i mira kojem se u 19. stoljeću pridavala velika važnost su privatne organizirane grupe, poznate kao vigilanti. Riječ *vigilante* (*vigilance committee*) potiče iz španskog jezika i znači «stražar» ili «čuvar». Iako pojam **vigilanti** ima nekoliko značenja, može se definirati kao dobrovoljno udruživanje muškaraca (rjeđe žena) koji bi reagirali na stvarne ili zamišljene prijetnje svojoj sigurnosti, štitili svoju imovinu ili ovlasti ili tražili osvetu.

Djelovanje vigilanata uključivalo je osiguravanje propisanog sudskog procesa pojedincima osumnjičenim za krivično djelo, ali i arbitražne, diskriminacione aktivnosti i brutalne osvete. Pojam *linčovanje* (*lynching*) izvorno je korišten za opisivanje javnog bičevanja koje je obavljao poručnik Lynch, vođa vigilanata krajem 18. vijeka u Virginiji. Kasnije je ovaj pojam dobio značenje vješanja.

U državama na jugu između 1882. i 1951. godine, neorganizirane mase linčovale su približno 4.700 ljudi, što je bio jedan vid djelovanja vigilanta. Većina žrtava bili su crnci (Karmen 1983., str. 1616-1618).

Interesantno je napomenuti da ovi pokreti postoje i danas. Pokret nazvan *Guardian Angels* (*Anđeli čuvari*) primjer je ovakvog pokreta, osnovanog u New Yorku 70-tih godina koji se proširio na više od 60 gradova. Pokret čini grupa tinejdžera i mladića, uključujući studente u nekim gradovima, koji se organiziraju u policijske patrole na područjima sa visokom stopom kriminala (Berg 1992., str. 225). U početku, policija u mnogim gradovima nije prihvatila pokret *Guardian Angels*, ali se vremenom razvila saradnja između njih.

Svako organizirano djelovanje građana ili pojedinca koje je usmjereno protiv kriminala, ukoliko mu državne službe za provođenje zakona ne zabranjuju rad, može se smatrati vigilantima. Ti su pokreti danas, mnogo manje nasilni nego u 19. stoljeću, jer su i policija i sami građani manje spremni da toleriraju nasilno ponašanje. Činjenica je da policija često saraduje sa pokretima građana za provođenje zakona, što je, na primjer, slučaj sa pokretom *Guardian Angels*. Ipak, prema nekim mišljenjima sam pojam vigilanti vezan je za nasilje mase i neprikladne načine kažnavanja nedužnih.

7. Funkcije policije

Prema Miletiću (2003: 66-88) četiri su temeljne funkcije policije u savremenom društvu i to:

1. Upravna funkcija;
2. Krivična funkcija;
3. Prekršajna funkcija;
4. Normativna funkcija.

Isti autor naglašava da:

- upravnu funkciju policija ostvaruje vršenjem upravne aktivnosti (grupe upravnih poslova) iz svog zakonom utvrđenog djelokruga i nadležnosti;
- krivičnu funkciju policija ostvaruje vršenjem krivičnih aktivnosti, dakle prevencijom i suzbijanjem kriminalnih aktivnosti počinilaca krivičnih djela;
- prekršajnu funkciju policija ostvaruje vršenjem aktivnosti koja se odnosi na sprječavanje prekršaja, otkrivanje prekršaja i podnošenje zahjeva za pokretanje prekršajnog postupka, te na kažnjavanje za određene prekršaje iz „oblasti sigurnosti“, i s tim u vezi na pronalaženje i privođenje počinilaca ovih prekršaja.
- konačno, normativnu funkciju policija ostvaruje na način da vršenjem poslova iz svog djelokruga, odnosno izvršavanjem policijskih propisa policija iste istovremeno i tumači, te ispituje njihovu efikasnost u praksi. U tom smislu policija u praksi dolazi u priliku da provjeri da li se ostvaruju ciljevi zbog kojih su norme donijete, kakva je uloga tih normi, da li su odgovarajuće, da li ih treba mijenjati i u kom smislu.

Često dolazi do preplitanja sadržaja pojedinih funkcija policije te određene radnje i postupci policije mogu biti istovremeno upravnog, prekršajnog, krivičnog, pa i normativnog karaktera.

Pored navedenih isti autor navodi kako policija obavlja i mnoge druge pravne poslove kao što su radnopravni, imovinsko-pravni i drugi poslovi koji se odnose na personalna, materijalno-financijska i druga pitanja i koji ne potpadaju niti pod jednu od navedenih funkcija policije. Ovi poslovi nisu direktno usmjereni na oblast sigurnosti jer se njima izravno ne ostvaruje sigurnost države i nazivaju se pratećim poslovima policije.

8. Policija i država

Kako se upravlja pojedincima? Svim vladama dodijeljene su **policijske ovlasti** da bi regulirale pitanja zdravstva, socijalne zaštite, sigurnosti i morala, jer društvo zahtijeva i strukturu i red da bi na efikasan način zadovoljilo sigurnosne, ekonomske i socijalne potrebe svojih građana. Važan vid primjene ovlasti policije u društvu je organ za provođenje zakona ili policija. Aktivnosti i postupci policije dijelom su određeni vrstom države čiji je ona dio. U totalitarnoj državi vlast uživa samo jedna osoba (npr. diktator), mali broj pojedinaca ili jedna politička stranka. Općenito, cilj uspostavljenih zakona i politike koja kontrolira sve aspekte života je da zadovolje interese onih koji su na vlasti - društveni sistem održava se na račun slobode pojedinca. Demokratske države zasnivaju se na ideji o «učješću građana kojima se upravlja». Članovi demokratskog društva direktno učestvuju u donošenju

zakona ili biraju svoje predstavnike koji će u njihovo ime učestvovati u donošenju zakona (Roberg, Crank, Kuykendall, Sherman, 2004).

9. Policija i građani

Temeljni koncept koji predstavlja jedan od zahtjeva savremenog društva jeste da su građani centralni dio ostvarivanja sigurnosti, a time i djelatnosti policije. U skladu sa ustavnim načelom svi građani imaju jednaku zaštitu pred državnim i drugim organima, što dakle znači pred policijom. U osnovi jedna od temeljnih dužnosti policije upravo je zaštita života, te lične sigurnosti i imovine građana. U tom smislu dakle, policija predstavlja servis koji treba da služi interesima i potrebama građana, na prvom mjestu u kontekstu njihove sigurnosti, ali i osiguravanja javnog reda i mira i sl.

U posljednje vrijeme, a kao posljedica zahtjeva za poboljšanjem odnosa između policije i građana i efikasnijim radom policije posebno je aktuelan koncept tzv. „rada policije u zajednici“. Pomenuti koncept prema Championu i Rushu (2003:3) rezultira:

- 1) poboljšanjem odnosa između policije i građana;
- 2) većom sigurnošću u zajednici kroz bolje strategije kontrole kriminaliteta ;
- 3) optimizacijom tehnika suzbijanja kriminaliteta;
- 4) općom reafirmacijom koncepta zajednica; i
- 5) jačanjem kvazipolicijske uloge građana.

10. Sistem rada policije – model SAD

U Sjedinjenim Američkim Državama prema Robergu, Cranku, Kuykendallu, i Shermanu (2004) postoje četiri osnovne vrste rada policije:

1. pomoću građana-policajaca,
2. privatne policije,
3. državne policije i
4. državne policije koja djeluje u privatnom svojstvu.

Nije neuobičajeno da ljudi u demokratskom društvu učestvuju u procesu održavanja reda i mira uz pomoć policije. Mi kao građani-policajci možemo provesti hapšenje kad je u našem prisustvu počinjeno teško krivično djelo ili što je slučaj u nekim državama, kad je narušen javni red i mir.

Kad prijavimo krivično djelo i saradujemo u istrazi, mi učestvujemo u radu policije. Još jedan način na koji građani mogu učestvovati u radu policije u vezi je s pravnom doktrinom *posse comitatus*, što znači da se od pojedinaca može tražiti da pomognu policajcima. Ovo se može vidjeti u kaubojskim filmovima kada šerif saziva građane da mu pomognu da uhvati zločinca, ali isto tako podrazumijeva mogućnost da se od svakog od nas, ukoliko to bude potrebno, može zahtijevati da pomognemo policajcu.

Dobrovoljne organizacije građana za borbu protiv kriminala ili tzv. građanska policija još su jedan primjer učešća građana u provođenju zakona. Gledano kroz historiju, članovi tih organizacija koje bi same progonile zločince obično su bili članovi zajednice (npr. gradske ili vjerske vode, vodeći privrednici) ili mase koje bi uzele zakon u svoje ruke.

Ove grupe nastale su kao posljedica mišljenja javnosti da je postojeći sistem za provođenje zakona neadekvatan, korumpiran ili da ne služi interesima građana koji su se udružili u borbi protiv kriminala (Walker, 1977: 30-31). Iako je ovaj tip udruživanja građana bio češći u 19. vijeku, još uvijek u nekim mjestima postoji taj vid učešća građana u provođenju zakona.

Pripadnike **državne policije** zapošljava, obučava i plaća vladina služba i njihov zadatak je da služe interesima svih građana.

Državna policija pripada izvršnom ogranku vlasti.

Državna policija, takođe je dio *krivičnog pravosuđa* u koje spadaju još sudovi i kaznenopopravne institucije.

Privatnu policiju angažira i plaća pojedinac ili organizacija za posebne svrhe u okviru zakona. Policajac koji dužnost obavlja na području općine pripadnik je državne policije, a obezbjeđenje banke ili robne kuće obavlja privatna policija.

Državna policija može biti angažirana i u privatne svrhe. Uobičajeno je za pripadnike državne policije da honorarno rade za privatna lica - na primjer, na obezbjeđenju noćnog kluba ili šoping centra.

11. Nesavjesno postupanje i kontrola policije - uopće

11.1. Nesavjesno postupanje policije

Nesavjesno postupanje policije predstavlja konstantan problem ove organizacije još od njenog nastanka. Odlika je on takođe i svake savremeno ustrojene policije u manjem ili većem obimu i intenzitetu.

Prema Champion i Rush (2003: 235) postoji više razloga zbog koji je važno analizirati nesavjesno postupanje policije:

1. od pripadnika policije se očekuje da postupaju prema standardima koji su viši od standarda koje treba poštovati opća javnost;
2. povjerenje javnosti u policijske uprave djelomično se temelji na konstantno propisnom ponašanju pripadnika policije koji rade na provođenju zakona;
3. policija pod određenim uvjetima postupa nesavjesno, važno je razumjeti takve okolnosti u onoj mjeri u kojoj je moguće nešto uraditi da bi se one promijenile;
4. odnosima između policije i zajednice mogu se određeni oblici nesavjesnog postupanja policije svesti na najmanju moguću mjeru; i
5. rad policije orijentiran na zajednicu promovira saradnju koja sprječava pojavu određenih oblika nesavjesnog postupanja.

David Carter (1986: 150-152) kako navode Champion i Rush (2003) definirao je tipologiju nesavjesnog djelovanja policije uključujući tu:

1. fizičko zlostavljanje, odnosno upotrebu prekomjerne sile;
 2. verbalnu, odnosno psihološku zloupotrebu;
 3. zloupotrebu zakona, odnosno kršenje građanskih prava; i
 4. seksualno nasilje policajaca nad ženama.
1. *Fizičko zlostavljanje, odnosno upotreba prekomjerne sile* odnosi se na upotrebu znatno veće sile od one koja je potrebna da bi se izvršilo uhićenje. Kada policija povrijedi osumnjičenog prilikom uhićenja, pogotovo ako nije bilo potrebe da se upotrijebi sila takvih razmjera, ili nije nikako postojala potreba za upotrebom sile, takvo postupanje naziva se fizičkim zlostavljanjem ili upotrebom prekomjerne sile. Krajnja granica prekomjerne sile je smrtonosna sila. Teško je međutim definirati šta je prekomjerno, a šta nije. Svaka situacija lišavanja slobode, posebno ona u kojoj osumnjičeni pruža otpor, sugerira različitu primjenu fizičke sile da bi se lišenje slobode provelo. Prema tome, obim sile koju je potrebno upotrijebiti ovisi uvijek o datoj situaciji i konkretnim okolnostima.
 2. *Verbalna, odnosno psihološka zloupotreba.* Ovaj vid zlostavljanja odnosi se na ismijavanje i izvravanje ruglu osobe. Prilikom uhićenja, policija ponekad daje uvredljive primjedbe ili ismijava osumnjičenu osobu. Također, prilikom ispitivanja osumnjičenih osoba ili prijevoza zatvorenika sa jedne lokacije na drugu ona ih ponekad vrijeđa, i to pod okolnostima pod kojima se takvi slučajevi ne mogu potkrijepiti dokazima. U interakcijama između pripadnika policije i građana, međutim naglašava se kako sudovi otvoreno staju na stranu iskaza policije, bez obzira na to da li su oni tačni ili ne.
 3. *Zloupotreba zakona, odnosno kršenje građanskih prava.* Osobe osumnjičene za krivična djela ali i drugi često tvrde da je došlo do kršenja njihovih građanskih prava i zloupotrebe ovlaštenja policije. Sa stajališta ovakvog vida nesavjesnog postupanja policije zanimljiv je primjer iz predmeta *Država protiv Jonesa* (1994). Naime, dva policajca iz Hackensacka u državi New Jersey su osmatrali jedan stan. Vidjevši dva muškarca, Jonesa i Colliera, kako prilaze obližnjem parkingu koji nisu bili predmetom praćenja, jedan od policajaca je prepoznao Colliera kao osobu za koju je pripremljen nalog za uhićenje. Policajcu međutim nije bio poznat sadržaj naloga za uhićenje, izdatog zbog neplaćanja novčane kazne za pogrešno parkiranje. Policajci su krenuli prema Jonesu i Collieru ali su ova dvojica pobjegli u obližnji stan i zaključali se. Policajci su međutim silom otvorili vrata stana te dvojicu bjegunaca lišili slobode. Otprilike u isto vrijeme pronašli su u tom stanu određenu količinu droge i pribor za njenu upotrebu, kao i ukradeni novčanik sakriven u ladici komode. Obojica i Jones

i Collier optuženi su za provalu u automobil iz kojega je novčanik ukraden prethodni dan. Droga, pribor za njenu upotrebu i novčanik predstavljeni su kao dokazni materijal protiv njih dvojice da bi obojica na kraju bili osuđeni. Međutim uložili su žalbu na presudu tvrdeći da je pretres stana bez sudskog naloga protivzakonit. Drugostepeni sud je zaista pretres proglasio nezakonitim, zato što policija ne smije na silu ući u stambeni prostor bez prethodno izdatog naloga za uhićenje osobe koja je osumnjičena za izvršenje krivičnog djela. Iako su policajci tvrdili da je uhićenje zasnovano na njihovom pravu da djeluju izvan zakonskih ovlaštenja prilikom uhićenja osumnjičenog, to nije bilo opravdanje za nasilan ulazak u stan. Policajci također nisu znali da se u stanu nalazi krijumčarena roba, niti dokazi o krivičnom djelu koji bi se lako mogli uništiti. Presude su poništene. Navedeni je primjer samo jedan od mnoštva takvih i sličnih koji se pojavljuju u svakodnevnom životu.

4. *Seksualno nasilje nad ženama.* Jedan od aspekata nesavjesnog postupanja policije odnosi se na seksualno nasilje pripadnika policije nad ženama. Nije poznata rasprostranjenost seksualnog nasilja policajaca nad ženama. Međutim, mnogi laici i drugi skloni su vjerovanju da je čak i najmanji stepen takve pojave prevelik, posebno kada su počinioci relativno elitni korpus policajaca koji je položio zakletvu da će poštovati zakon. Prema Kraski i Kappeleru (1995: 93) koje navode Champion i Rush (2003) seksualno nasilje policajaca nad ženama obuhvata situacije u kojima su žene izložene seksualnom degradiranju, ponižavanju, nasilju, nanošenju štete i prijetnjama policajaca koji se pritom služe silom ili ovlaštenjima.

Jedno od posebno važnih pitanja, a kada govorimo o nesavjesnom postupanju policije jeste korupcija u redovima policije. Naime, prema nekim autorima kao što je Barker (1986: 12-13) kojeg navode Champion i Rush (2003) rad policije je idealan za širenje devijantnog ponašanja i korupcije, obzirom da se mnogi policajci socijaliziraju i tako uvlače u korupciju, te je vremenom počinju i tolerirati. Barker je istraživao korupciju u policiji u jednoj upravi i utvrdio deset vrsta korumpiranog ponašanja. Pitao je policajce kada bi podnijeli prijavu drugom policajcu za slijedeće slučajeve:

1. korupcija rukovodećeg kadra (besplatna hrana, usluge ili popust, alkohol),
2. podmićivanje (novac, roba i usluge),
3. oportune prijetnje (žrtve, provale ili nezaključani objekti),
4. ucjena (kriminalci),
5. zaštita nezakonitih aktivnosti (počinitelji krivičnih djela protiv javnog morala, privrednici),
6. nezakonito rješavanje saobraćajnih prekršaja,
7. nezakonito rješavanje krivičnih djela,
8. direktna krivična djela (provale i krađe),
9. mito unutar organizacije (slobodni dani, dodjela zadataka).

U svim je ovim slučajevima znatan broj ispitanika rekao da bi samo u rijetkim situacijama prijavili ovakva postupanja svojih kolega ili to, pak, nikad ne bi uradili. Na temelju ove i svih drugih studija Barker je zaključio da devijantnost u policiji ne predstavlja neobičan vid dvijantnog ponašanja. Osim toga, određena grupa starijih kolega indoktrinira i uvlači novajlije u prihvatljive oblike korumpiranog postupanja, sankcionira devijantnost izvan njihovih granica i sankcionira kolege koji nisu uključeni ni u jedan vid korupcije (Barker, 1986: 19) prema Champion i Rush (2003).

11.2. Kontrola policije

Iz prethodnog izlaganja mogli smo vidjeti koji su to vidovi nesavjesnog i nezakonitog postupanja policije i doći do zaključka koliko je postupanje policije u granicama njenih ovlaštenja i odgovornosti važno sa stajališta svakog demokratskog pravnog poretka. Nesavjesno i nezakonito postupanje policije i njegovo neodgovarajuće sankcioniranje jedan su od temeljnih razloga uslijed kojih slabi povjerenje građana u policiju, a time i u institucije pravnog sistema i pravne države uopće.

Ne bez razloga se stoga naglašava da se ovlaštenja policije kao sastavni dio njene djelatnosti ne smiju utvrđivati i primjenjivati neograničeno, jer tamo gdje bi država (policija) mogla sve ne bi bilo slobode. Načelna dužnost policije da pruža pomoć (štiti ličnu sigurnost, slobode i prava) zahtjeva neminovno i granice (ograničenja) pravne države da bi se preduprijedila veća opasnost koju bi predstavljao gubitak sloboda i prava svih (Miletić, 2003: 367). Upravo stoga, vrlo važan segmenat u funkcioniranju policijske organizacije svake savremene države jeste njena kontrola. Prema Masleši (1999: 340) savremeni pogledi na kontrolu ukazuju na nekoliko osnovnih postavki, a to su:

1. kontrola je pozitivna, prirodna sila bez koje rukovođenje nije moguće niti je efikasno;
2. rukovodstvena kontrola efikasna je toliko koliko utječe na primjenu ponašanja pojedinca u organizaciji;
3. najuspješnija je ona kontrola koja je dinamična i okrenuta budućnosti;
4. kontrola je jednako važna aktivnost u svim vrstama ljudskih organizacija;
5. efikasna kontrola počiva na ocjenjivanju i pravednoj svezi; i
6. efikasna kontrola bitan je dio i jedna od temeljnih funkcija informacijskog sistema organizacije.

Savremena policijska teorija poznaje dva vida kontrole policije i to:

1. vanjsku (spoljašnju) kontrolu;
2. unutrašnju kontrolu.

Ovisno o državi, njezinom ustavnom uređenju, pravnoj tradiciji i sl. daje se prednost unutrašnjoj ili vanjskoj kontroli policije (Miletić, 369). Ipak, bez obzira da li davali prednost unutrašnjoj ili vanjskoj kontroli policije, smatramo kako se potpuna kontrola u pravom smislu te riječi može ostvariti jedino adekvatnom primjenom kako pravnih normi kojima se regulira vanjska, tako i onih pravnih normi kojima se regulira unutarnja kontrola policije

Vanjska kontrola policije i otkrivanje zloupotreba i prekoračenja ovlaštenja ovisni su na prvom mjestu od pritužbi građana, bez obzira na to što mnoge policije i po vlastitoj inicijativi provjeravaju poštenje svojih pripadnika različitim metodama prikrivene kontrole, ali uglavnom u borbi protiv korupcije (Miletić, 2003: 371). Isti autor naglašava kako se podvrgavanje policije kontroli van policije u dužem vremenskom periodu odnosilo uglavnom na krivičnu funkciju i aktivnost policije, prije svega na kontrolu postupanja policije prilikom prikupljanja dokaza radi iniciranja krivičnog postupka.

Tek u toku daljeg razvoja došlo je do potpunijeg zahvatanja nepravilnosti i razgraničenja između pojedinih vrsta nepravilnosti u vršenju djelatnosti policije, odnosno postupanju (i ponašanju) njenih pripadnika pri čemu su se izdiferencirale: zloupotrebe i prekoračenja ovlaštenja u postupanju sa građanima u odnosu na kršenje unutrašnjeg reda i discipline u policiji; nezakonita i nepravilna postupanja u odnosu na necjelishodna (neumjesna) postupanja, tj. greške vezane za osnov (nadležnost, ovlaštenje) i greške vezane za razlog za postupanje u konkretnom slučaju itd. (Miletić, 2003: 371).

Unutrašnja kontrola policije podrazumijeva kontrolu koju vrši sama policija, drugim riječima samokontrolu policije. Specifičnost samokontrole policije (koja vrijedi međutim i za njenu vanjsku kontrolu) jeste nadzor nad primjenom policijskih ovlaštenja, a u prvom redu nad upotrebom sredstava prinude. Dosljedno tome, neophodno je da policija vodi na pravno uređen način evidenciju o primjeni ovlaštenja i osigura o tome pravovremeno i potpuno interno izvještavanje, kao i kontrolu nad primjenom ovlaštenja (Miletić, 2003: 375).

Unutrašnjom kontrolom istovremeno se ostvaruje zaštita građana od pojedinačnih zloupotreba i prekoračenja policijskih ovlaštenja te zaštita policajaca koji se poistovjećuju sa progresivnim težnjama policije i većine njenih pripadnika da dosljedno izvršavaju zakone i druge propise (Miletić, 2003: 375). Isti autor naglašava kako je zadatak unutrašnje kontrole da se otkriju policajci koji su zloupotrebili ili prekoračili ovlaštenja, kao i razlozi zbog kojih su to učinili kao što su lični interes, nedovoljna stručna osposobljenost i sl. No unutrašnjom kontrolom treba da se utvrde i činjenične pretpostavke iz kojih u skladu sa zakonom proističe obaveza policije da osigura zaštitu i savjesnom policajcu optuženom zbog primjene ovlaštenja, koja je navodno nezakonita, nepravilna, nesrazmjerna i sl.

Na kraju da kažemo još i to da nedvojbeno samo odgovarajuća kontrola nad policijom može osigurati da njeno postupanje bude savjesno i u skladu sa zakonom, a da sa druge strane policija može odgovoriti svojoj svrsi i ostvarenju zadataka i ciljeva koje pred nju postavljaju država, odnosno društvo.

III

Osnovni okvir i pregled policijskih ovlaštenja

1. Europska unija - problematika pravosuđa i unutrašnjih poslova (Justice and Home Affairs)

Prije nego se bilo šta kaže o postojećem pravnom okviru koji reguliše saradnju u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova na nivou EU, neophodno je ukratko se upoznati sa nekim ključnim razvojnim fazama, kroz koje su pitanja policijske i pravosudne saradnje, kako u institucionalnom, tako i u političkom smislu, prošle u proteklih nekoliko godina. Naime, opštepoznata je činjenica da je današnja EU nastala usvajanjem Ugovora iz Maastricht-a¹ kojom prilikom je došlo do pozajednačenja (spajanja) materije i uspostavljanja tzv. *hramske strukture EU* koja se sastoji od *tri stuba*. Međutim, do donošenja navedenog ugovora i finalne evropske integracije, političke i ekonomske integracije na nivou Evrope su se odvijale u okviru *tri evropske zajednice* koje su nastale nakon Drugog svjetskog rata.²

U tom periodu, EEZ je predviđala uspostavu zajedničkog unutrašnjeg tržišta zasnovanog na «četiri velike slobode»: a) slobodi kretanja roba; b) slobodi kretanja usluga; c) slobodi kretanja kapitala; i d) slobodi kretanja osoba, sa izričitim fokusom na ekonomske i monetarne integracije. Ipak, iako je bilo relativno lako pretpostaviti da će uspostava zajedničkog unutrašnjeg tržišta, sadržanog u navedenim slobodama, dovesti do određenog sigurnosnog deficita, u tom trenutku evropske zajednice još uvijek nisu raspolagale bilo kakvim ovlastima koje bi na bilo koji način mogle biti povezane sa krivičnim pravom.

Osim ekonomske saradnje, šest država³ je već 1970. godine odlučilo uspostaviti i određenu suradnju u pogledu zajedničke spoljne politike, i to tako da uspostave zajedničke vanjskopolitičke stavove bazirane na prethodnim međusobnim konsultacijama. Uticaj zajedničkih spoljnopolitičkih stavova bio je pored ostalog značajan i za pitanja spoljnih granica, azila i migracija što je svakako imalo odgovarajućeg uticaja na uspostavu određenih oblika policijske saradnje, suradnje u oblasti pravosuđa i carina. Navedena pitanja zajedničke spoljne politike kasnije će, ugovorom iz Maastrichta, predstavljati sadržinu Zajedničke spoljne i sigurnosne politike (Common Foreign and Security policy- CFSP) i saradnje u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova (Justice and Home Affairs – JHA).

1.1. Ugovor iz Maastricht-a

Ugovorom iz Maastricht-a, koji je usvojen 7. februara 1992. godine utemeljena je EU na tri temeljna stuba. Prvi stub je predstavljao već

¹ Council of the European Union, Treaty on European Union (Treaty of Maastricht) of 7 February 1992, OJ 29 July 1992, No C 191/1, koji je stupio na snagu 1.

Novembra 1993. godine. ² 1951. godine formirana je Evropska zajednica za ugljen i čelik (EZUČ), a 1957. godine su formirana Evropska ekonomska zajednica (EEZ) i Evropska zajednica za atomsku energiju (EUROATOM) ³ Belgija, Francuska, Njemačka, Luksemburg, Italija i Holandija

postojeće evropske zajednice EZ,⁴ EZUČ i EUROATOM. Drugi stub je predstavljao Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku (CFSP), a treći suradnju u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova. (*jedan nadnacionalnog a druga dva međudržavnog karaktera*). Upravo treći stub, koji je predmetom našeg interesovanja, uspostavio je potpuno novi institucionalni okvir za aktivnosti koje su se do tog trenutka odvijale u okviru zajedničke političke saradnje.

Prema članku K. 1 Ugovora iz Maastricht-a, treći stub će predstavljati sva ona pitanja iz oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova koja su od zajedničkog interesa država članica EU i to u svrhu što efikasnijeg ostvarivanja ciljeva EU, a prije svih slobode kretanja osoba. U tom smislu, treći stub, tj. JHA⁵ obuhvata:

- Pitanja azila;
- Pitanja prelaska granice država članica EU i kontrole na tim granicama;
- Pitanja imigracija i kretanja osoba, tj. državljana država koje nisu članice EU, na teritoriju EU, uključujući i uslove za ulazak i kretanje državljana država nečlanica na teritoriji EU, uvjete za prebivalište takvih osoba, uključujući i okupljanje porodice, pristup zaposlenju, borbu protiv neovlaštenih migracija);
- Borbu protiv ovisnosti od droga;
- Borbu protiv međunarodnih prevara;
- Pravosudnu saradnju u građanskim stvarima;
- Pravosudnu saradnju u krivičnim stvarima;
- Saradnju u oblasti carina;
- Policijsku saradnju, a naročito po pitanju prevencije i borbe protiv terorizma, nezakonite trgovine drogom, i drugih teških oblika međunarodnog kriminaliteta.

Kako bi se postigli navedeni ciljevi Vijeće za JHA je bilo ovlašteno donositi zajedničke stavove, zajedničke akcije i konvencije. Međutim, iako su regulisali pitanja od izuzetnog značaja za EU i države članice, treba napomenuti da navedeni pravni instrumenti, koji se tiču pitanja saradnje iz oblasti JHA, nisu bili pravno obavezujući za države članice u smislu usklađivanja nacionalnog krivičnog zakonodavstva sa pravom EU.

⁴ Ugovor iz Maastricht-a je Evropsku ekonomsku zajednicu (EEZ) pretvorio u Evropsku zajednicu (EZ) ⁵ U najvećem dijelu ovaj stub je uređen člancima 29. - 42. Ugovora iz Maastricht-a

1.2. Ugovor iz Amsterdama

Slijedeći značajan korak u razvoju EU je usvajanje Ugovora iz Amsterdama,⁶ koji je, pored ostalog, uveo značajne izmjene u oblasti koje su do tog trenutka bile sadržane u trećem stubu EU. Prije svega, određena pitanja, kao što su pitanja viza, *azila, migracija* druga pitanja vezana za *slobodu kretanja osoba kao i pitanja pravosudne saradnje u građanskim stvarima*, bivaju prebačena iz trećeg u prvi stub, uz tranzicijski period od 5 godina. Na taj način, cilj EU, u okviru trećeg stuba, koji sada uređuje samo pitanja policijske i pravosudne saradnje u krivičnim stvarima, je da se građanima omogući visok nivo sloboda, sigurnosti i pravde i to zajedničkim djelovanjem država članica u pitanjima policijske i pravosudne saradnje u krivičnim stvarima.

Tako danas treći stub obuhvata pitanja policijske i pravosudne saradnje na prevenciji i borbi protiv:

- Rasizma i ksenofobije;
- Organiziranog kriminaliteta;
- Terorizma;
- Trgovine ljudima i kriminaliteta na štetu djece;
- Nezakonite trgovine drogom;
- Nezakonite trgovine oružjem;
- Pranja novca;
- Korupcije;
- Prevara.

U tu svrhu Vijeće za JHA može usvajati zajednička stajališta, okvirne odluke, odluke i konvencije. Kao što vidimo, zajedničke akcije su zamjenjene novim, mnogo značajnijim, pravnim instrumentima koja stoje na raspolaganju Vijeću JHA tj. okvirnim odlukama i odlukama.

Naime, radi se o pravnim instrumentima koji po prvi puta imaju obavezujući karakter za države članice EU.

Okvirne odluke imaju za cilj usklađivanje krivičnih propisa, nemaju neposredni učinak ali su obvezujuće u smislu postizanja rezultata, pri čemu je državama članicama ostavljena mogućnost izbora načina ostvarenja tog rezultata.

⁶ Council of the European Union, Consolidated Version of the Treaty on European Union (treaty of Amsterdam) of 2 October 1997, OJ 10 November 1997, No. C 340/1. Stupio je na snagu . maja 1999.

Odluke teže postizanju saradnje u svim pitanjima slobode, sigurnosti i pravde, osim onih reguliranih okvirnim odlukama. Obvezujuće su za državu, ali nemaju neposredni učinak na pravni sistem država članica.

Konvencije su obvezujuće za one države članice koje ih potpišu i to tek nakon što ih ratificira najmanje pola od ukupnog broja država članica EU, osim ukoliko u samoj konvenciji nije drugačije naglašeno.

Pravna priroda navedenih instrumenata jasno ukazuje, da za razliku od Ugovora iz Maastrichta, Ugovor iz Amsterdama daje pravni osnov za donošenje obvezujućih pravnih instrumenata, koji će omogućiti usklađivanje, odnosno harmonizaciju, krivičnih zakonodavstava država članica EU. Nadalje, Ugovor iz Amsterdama, u čl. 30(1), bliže definiše policijsku saradnju kao:

- Operativnu saradnju između nadležnih tijela, uključujući policiju, carinske službe i druge specijalizirane službe za provedbu zakona u državama članicama, a koja se odnosi na prevenciju, otkrivanje i istraživanje krivičnih djela;
- Prikupljanje, čuvanje, procesiranje, analizu i razmjenu relevantnih informacija, koje posjeduju navedene službe, a koje se odnose, pored ostalog i na sumnjive finansijske transakcije (pranje novca, op.a.), uz strogo poštivanje nacionalnih propisa o zaštiti ličnih podataka;
- Saradnju i zajedničke inicijative u obuci, razmjeni službenika, upotrebi opreme, kriminalističkim (forenzičkim) istraživanjima;
- Zajedničku evaluaciju pojedinih istražnih tehnika koje se odnose na teške oblike organizovanog kriminaliteta.

Ugovor iz Amsterdama, osim navedenog, sadrži i bitne odredbe o funkcioniranju EUROPOLA (European Police Office), koji je uspostavljen konvencijom od 26. jula 1995. godine,⁷ a koji je zvanično počeo sa radom 1. jula 1999. godine. Ugovorom je u čl. 30(2) Vijeću omogućeno da promovira saradnju država članica posredstvom EUROPOLA, i to tako što će omogućiti EUROPOLU da:

- koordinira, olakša i podrži neke specifične istražne radnje nadležnih tijela država članica slanjem svojih timova;
- traži od država članica da u pojedinim istražnim aktivnostima djeluju zajednički;
- traži od država članica da razvija specifične ekspertize koje će biti stavljene na raspolaganje državama članicama u borbi protiv organiziranog kriminaliteta;
- osnuje istraživačku, dokumentacionu i statističku mrežu o prekograničnom kriminalitetu.

⁷ Council of the European Union, Convention based on Article K. 3. of the Treaty on European Union, on the establishment of the European Police Office (Europol convention), OJ 27 November 1995, No. C 316/1

Također, Ugovorom iz Amsterdama je zatraženo od država članica da promoviraju međusobnu saradnju između nadležnih tužilaca i istražnih timova specijaliziranih za borbu protiv organiziranog kriminaliteta.⁸

Pored policijske saradnje, unaprijeđene uspostavom EUROPOL-a, Ugovor iz Amsterdama u trećem stubu EU reguliše i pitanja pravosudne saradnje u krivičnim stvarima. Naime, u ugovoru se, u čl. 31, kaže da će pravosudna saradnja u krivičnim stvarima obuhvatiti olakšavanje i ubrzavanje saradnje između odgovarajućih ministarstava i pravosudnih tijela država članica koja se odnosi na:

- Pitanja vođenja postupka i priznavanja i izvršavanja odluka;
- Olakšavanje ekstradicije između država članica;
- Osiguravanje kompatibilnosti pravila koja će omogućiti takvu vrstu saradnje;
- Sprječavanje sukoba nadležnosti između država članica;
- • Progresivno usvajanje mjera kojima se uspostavljaju minimalna pravila o konstitutivnim elementima krivičnih djela i kazni za krivična djela:
 - o Organiziranog kriminaliteta;
 - o Terorizma;
 - o Nezakonite trgovine drogom.

Iz iznesenog jasno proizilazi da Ugovor iz Amsterdama, konačno, stvara odgovarajući pravni osnov za harmoniziranje materijalnog krivičnog prava država članica.

Također, ugovorom je u čl. 31(2) definirana saradnje posredstvom EUROJUST-a, a koja se ima ogledati u:

- omogućavanju EUROJUST-u da olakša odgovarajuću saradnju između tužilaštava država članica;
- promoviranju podrške od strane EUROJUST-a državama članicama u pojedinim složenim istražnim postupcima a naročito onima koji se tiču organiziranog kriminaliteta, naročito uzimajući u obzir analize koje sačini EUROPOL;
- Olakšavanju saradnje između EUROPOLA i Europske sudske mreže (European Judicial Network – EJN).

Svi navedeni oblici saradnje, se, prema čl. 29., imaju ostvariti:

- uspostavljanjem bliže saradnje između policijskih, carinskih i sličnih službi za provođenje zakona, i to direktno i posredstvom EUROPOL-a;

⁸U tom smislu treba npr. Shvatiti i usvajanje Okvirne odluke o zajedničkim istražnim timovima iz 28.11.2001. godine, kao i osnivanje EUROJUST-a Odlukom od 7.12.2001. godine, kao pravosudnog pandana EUROPOL-u

- uspostavljanjem pravosudne saradnje, i to kako neposredne tako i posredstvom EUROJUST-a;
- usklađivanjem nacionalnih zakonodavstava.

Iako se u pogledu usklađivanja zakonodavstva najprije mislilo samo na elemente bića krivičnih djela i minimalne konstitutivne elemente kazni za takva krivična djela, iz prakse Vijeća JHA je vidljivo da su pravni instrumenti korišteni i za usklađivanje nacionalnih krivičnih procesnih zakonodavstava, a naročito kada su u pitanju nadležnost i međunarodna krivičnopravna saradnja.

Na kraju, Ugovor iz Amsterdama je imao značajne implikacija na pravni sistem EU i time što je Protokolom učinio da se Schengenski sporazumi,⁹ odnosno Schengenski *acquis*, uključe u pravni sistem EU i postanu njegov integralni dio. Ono što je značajno napomenuti jeste to da, prema čl. 8. Protokola o integriranju Schengenskog *acquis*-a u pravni sistem EU, sve države kandidati za članstvo u EU moraju ratificirati Schengenski *acquis* u potpunosti.

Odredbe vezane za koncept «policijskog prava»

Od ranije nam je poznato da svaki pravni poredak u jednoj državi svoju funkciju ostvaruje kroz stvarno funkcionisanje same države. Sama država, isključivo putem svojih organa obezbjeđuje vladavinu prava i pravednosti. Međutim, svaki zakon u izvjesnom smislu riječi, ipak je i vid prisile i zasigurno zadiranje u ličnost, tj. Privatnost pojedinaca. Ustavno-pravni okvir u tom pogledu daje policiji i drugim ovlaštenim organima države, široka ovlaštenja, ali sa orijentacijom na precizno definiranje njenih zadataka u cilju zaštite osnovnih prava i sloboda građana. Policija i građani su upućeni na regulativna pravila. Na jednoj strani imamo građanina koji je zaštićen zakonskim propisima dok na drugoj strani imamo policiju koja je dužna naznačene zakone provoditi radi obezbjeđenja potrebnog nivoa sigurnosti.

Koncept policijskog djelovanja mora imati osjećaj za prioritete i mora se osjećati odgovornom da svoju moć nad ljudima ispoljava samo u onim prilikama kada je neophodno radi obezbjeđenja javnog reda i mira i slično. Svaka moderna demokratska država se ne može odreći upotrebe monopola fizičke prinude. Razne sigurnosne i druge prilike uslovljuju da se i drugim metodama (razgovor, razumjevanje ubjeđivanje) ne mogu preduprijediti ili eliminisati prisutni problemi, nego država mora urgentno preko svojih organa donositi odgovarajuće odluke o eventualnom postupanju. Niti jedna država neće dozvoliti da pojedinci ili grupe svoje interese usmjeravaju protiv drugih lica koristeći se “ pravom na nasilje.

Zakon u kome su opisani poslovi i zadaci policije u svakom demokratskom i parlamentarnom sistemu nazivamo ZAKONOM O POLICIJI. Njemu pripadaju i neki podzakonski akti o kojima se uređuju se slijedeći poslovi i zadaci:

1. policijski poslovi,
2. organizacija policije,
3. policijska ovlaštenja.

2.1. Policijski poslovi

U većini parlamentarnih demokratija policija je definirana kao javna služba Ministarstva unutrašnjih poslova koja obavlja određene poslove propisane zakonom (policijski poslovi). Ona prvenstveno građanima pruža zaštitu njihovih osnovnih, Ustavom zagarantiranih, ustavnih prava i sloboda i zaštitu drugih Ustavom zaštićenih vrijednosti u skladu s Zakonom o policiji i drugim propisima.

Policijski poslovi utvrđeni savremenim Zakonima o policiji u Europi su:

zaštita života čovjeka, zaštita osnovnih prava čovjeka, zaštita sigurnosti čovjeka zaštita nepovredivosti osobe, zaštita imovine, sprječavanje, otkrivanje i razjašnjavanje krivičnih djela (i prekršaja), traganje za izvršiocima krivičnih djela i njihovo dovođenje nadležnim tijelima, nadzor i upravljanje drumskim saobraćajem, poslovi sa strancima na osnovu Zakona o kretanju i boravku stranaca, nadzor i osiguranje državne granice, drugi poslovi određeni zakonom.

2.2. Organizacija policije

Policijski službenik dužan je u svako doba poduzeti nužne radnje radi zaštite života i lične sigurnosti ljudi i imovine. Građanima je direktno na dispoziciji tzv. temeljna (uniformirana) policija koju oni doživljavaju kao «državu» i to prvenstveno kroz interakcije sa policajcima iz domena lokalnih „Policijskih uprava“ (općine). Kada se radi o većim prostorima Općina ili o složenijoj sigurnosnoj situaciji, država organizira i policijske stanice koje su sastavni dijelovi policijskih uprava. Policijskom upravom obično upravlja načelnik policijske uprave. U obavljanju policijskih poslova Policijska uprava na području za koje je osnovana (općina) obavlja niz zadataka i poslova iz domena javne sigurnosti od čega su najvažniji zadaci da:

prati i analizira stanje sigurnosti i pojave koje pogoduju nastanku i razvitku kriminaliteta, organizira, usklađuje, usmjerava i nadzire rad policijskih stanica, izravno učestvuje u obavljanju složenijih poslova iz djelokruga rada policijske stanice, obavlja i provodi utvrđene mjere u graničnoj kontroli i osiguranju državne granice, poduzima mjere radi zaštite određenih osoba i objekata, obavlja druge poslove utvrđene posebnim propisima.

U obavljanju službenih poslova policijski službenik poštuje ljudska prava i slobode svih, bez obzira na razlike u nacionalnosti, rasi, boji kože, vjerskom opredjeljenju, spolu, obrazovanju, društvenom položaju ili kojem drugom osobnom svojstvu ili okolnosti. On djeluje s javnim ovlaštenjama koje proizlaze iz njegovog službenog položaja. U obavljanju službenih poslova djeluje pravično, pridržavajući se pravila Službe. On neće tražiti za sebe ili nekog drugog privilegije ili druge prednosti u odnosu na ostale građane, uz obavezu da se suprotstavlja svakom vidu podmićivanja.

2.3. Saradnja sa građanima

Policijski službenik u svim prilikama čuva svoj ugled i ugled policijske službe, a ličnim primjerom iskazuje poštovanje dobrih običaja, slijedi etička načela službe i dosljedno provodi zakon. Služeći građanima, opravdano se izlaže različitim opasnostima što se smatra njegovom obavezom 24 sata čak i pogibelji ako to nalaže data situacija.

Policijski službenik obavlja službene poslove koji se odnose na zaštitu ljudi od opasnosti i sprječava sva krivična djela kojima se remeti javni red i mir ili se napada zajednica ili pojedinac, ostvarujući tako vladavinu prava. Pri obavljanju službenih zadataka u postupcima s građanima policijski službenik djeluje odlučno i obazrivo, on ne poduzima radnje koje mogu štetiti njegovoj časti i ugledu, te one radnje kojima se podriva povjerenje građana.

Upotreba sredstava prisile, posebno vatrenog oružja, krajnje je sredstvo kojem pribjegava policijski službenik, uvijek na osnovu Zakonskog ovlaštenja i to primijenjuje tako da s najmanjim posljedicama po tijelo i sigurnost građana ostvari adekvatnu svrhu intervencije. Postupajući prema osobama čije stanje zahtijeva medicinsku brigu, policijski službenik poziva medicinsko osoblje bez obzira na ponašanje osobe koje je prethodilo njezinom ozljeđivanju. On se mora pokoriti uputama medicinskog osoblja u pogledu daljnjeg postupanja s takvom osobom. Policijski službenik u granicama mogućnosti ima obavezu da pruža pomoć napuštenoj djeci i maloljetnicima, drugim nemoćnim osobama, osobama koje su ostale bez osnovnih sredstava za život i drugim osobama koje su se našle u opasnosti za život i zdravlje.

2.4. Obaveza čuvanja službene tajne

Policijski službenik čuva kao tajnu podatke koji su tako označeni, kao i one koji nisu označeni, a čije bi odavanje moglo predstavljati štetu za građane. Dužnost čuvanja ove tajne traje i nakon prestanka rada u policiji.

U cilju nepristranog i profesionalnog obavljanja policijskih zadaća policijski službenik koji je član političkih stranaka neće isticati svoju političku pripadnost i politički djelovati u vrijeme obavljanja policijskih poslova, niti će njegova pripadnost političkoj stranci ili političko opredjeljenje utjecati na nepristrano i profesionalno obavljanje policijskih zadataka. Policijski službenik ima pravo sindikalnog članstva te članstva u stručnim i drugim udruženjima u zemlji i u inozemstvu.

3. Policijska ovlaštenja

Iako se u tradicionalnoj filozofiji i sociologiji spominju izvori prava i obaveza pojedinaca prema društvu, ovakve stavove neophodno je operacionalizirati kroz konkretne moduse provedbe zakona u jednoj konkretnoj državi. Sve poslove, u nadležnosti države koji u sebi podrazumjevaju primjenu sile preduzimaju Ovlaštene službene osobe unutrašnjih poslova, koje ćemo u nastavku nazivati "policijskim službenicima". Policijskom službeniku Ministarstvo unutrašnjih poslova izdaje službenu značku i službenu iskaznicu. Ovaj službenik dužan je nositi uniformu kada obavlja poslove održavanja javnog reda i mira, nadzora i upravljanja saobraćajem na cestama, nadzora i zaštite državne granice ili obavlja druge poslove prema propisima o načinu postupanja policije.

Policijske poslove, policijski službenik može po nalogu nadređenog službenika obavljati i bez uniforme, a ovlašten je nositi oružje i municiju. Oružje i municiju, kao i druga sredstva prisile, policijski službenik upotrebljava pod uslovima određenim Zakonom o policiji u svakoj državi. U primjeni policijskih ovlaštenja policijski službenik je dužan postupati čovječno i poštivati dostojanstvo, ugled i čast svake osobe te druga temeljna prava i slobode čovjeka.

Policijski službenik dužan je prije početka primjene policijskih ovlaštenja predstaviti se pokazivanjem službene značke i službene iskaznice. U posebnim slučajevima, policijski službenik neće se predstaviti na naveden način, ako stvarne okolnosti primjene policijskih ovlaštenja ukazuju da bi to moglo ugroziti postizanje njenoga cilja. U tom slučaju policijski službenik će u toku izvršenja policijskog ovlaštenja na svoje svojstvo upozoriti glasno izgovorenom riječju ? **Policija !**.

Čim prestanu takve okolnosti, policijski službenik predstaviti će se pokazivanjem službene značke i iskaznice. Primjena policijskih ovlaštenja mora biti srazmjerna potrebi zbog koje se poduzima. Primjena policijskih ovlaštenja ne smije izazvati veće štetne posljedice od onih koje bi nastupile da policijska ovlaštenja nisu primijenjena. Između više policijskih ovlaštenja, primijenit će se ona kojom se s najmanje štetnih posljedica i u najkraćem vremenu postiže adekvatan cilj koji odgovara opštem dobru društva

Policijska ovlaštenja policijski službenik primjenjuje prema vlastitoj odluci, po naređenju nadređenog službenika i po nalogu nadležnog tijela (sud, tužilaštvo, itd...). Policijski službenik dužan je izvršiti naređenje nadređenog službenika i nalog nadležnog tijela, osim u slučajevima¹¹ ako bi time počinio krivično djelo.

Policijska ovlaštenja prema maloljetnim osobama, mlađim punoljetnim osobama i u predmetima krivično-pravne zaštite djece i maloljetnika, u modernim sistemima primjenjuju policijski službenici posebno osposobljeni za poslove suzbijanja maloljetničke delinkvencije. U posebnim slučajevima, policijska ovlaštenja primijenit će drugi policijski službenik ako zbog okolnosti slučaja ne može postupati policijski službenik posebno osposobljen za poslove suzbijanja maloljetničke delinkvencije. Ovlaštenja prema maloljetnoj osobi primjenjuju se u prisutnosti jednog roditelja ili skrbnika (onoga ko brine o dijetetu), osim ako zbog posebnih okolnosti ili neodgodivosti postupanja to nije moguće.

Policijska ovlaštenja propisuju se obično Zakonom o policiji i u savremenim sistemima javne sigurnosti njih danas obično čine slijedeća ovlaštenja::

provjera i utvrđivanje identiteta osoba i predmeta, pozivanje, dovođenje, traganje za osobama i predmetima, privremeno ograničenje slobode kretanja, davanje upozorenja i naređenja, privremeno oduzimanje predmeta, poligrafsko testiranje, pregled prostorija, prostora, objekata i dokumentacije,

¹¹ Ovlaštenja iz Zakona o policiji jedne države, policijski službenik primjenjuje i prema vojnim osobama ako posebnim propisom nije drukčije određeno. O takvom postupanju, policijski službenik dužan je odmah obavjestiti Vojnu policiju.

pregled osoba, predmeta i saobraćajnih sredstava, osiguranje i pregled mjesta događaja, zaprimanje prijava, javno raspisivanje nagrade, snimanje na javnim mjestima, upotreba sredstava prisile, zaštita žrtava krivičnih djela i drugih osoba, prikupljanje, obrada i korištenje ličnih podataka.

3.1. Provjera i utvrđivanje identiteta osoba i predmeta

Ovlast provjere identiteta osobe primijenjuje se načesešće u slučajevima koje ćemo opisati i to prema osobi:

- koju treba uhapsiti, dovesti, zadržati ili uputiti nadležnim tijelima državne vlasti,
- od koje prijeti opasnost koja zahtijeva policijsko postupanje,
- nad kojom se obavlja pregled ili pretraga ili se poduzimaju druge zakonom propisane mjere i radnje,
- koja se zatekne u tuđem domu, objektu i drugim prostorima ili u prijevoznom sredstvu nad kojim se obavlja pregled ili pretraga, ako je provjera identiteta potrebna,
- koja se zatekne na prostoru ili u objektu na kojem je privremeno ograničena sloboda kretanja, ako je provjera identiteta potrebna,
- koja prijavljuje izvršenje krivičnog djela, prijestupa ili prekršaja ili počinitelje tih djela, odnosno priopšava obavijesti od interesa za rad policije,
- koja svojim ponašanjem izaziva sumnju da je počinitelj krivičnog djela prijestupa ili prekršaja ili da ga namjerava počinuti ili po ličnom izgledu nalikuje osobi za kojom se traga,
- koja se zatekne na mjestu izvršenja krivičnog djela, prijestupa ili prekršaja,
- koja se nalazi na mjestu na kojem je iz sigurnosnih razloga nužno utvrditi identitet svih osoba ili pretežnog broja osoba,
- na opravdani zahtjev službenih osoba tijela državne uprave, pravnih ili fizičkih osoba.

Ono što je obaveza u ovakvom postupanju je činjenica da policijski službenik MORA upoznati osobu s razlogom provjere njenog identiteta.

Provjera identiteta osobe provodi se uvidom u njenu ličnu iskaznicu ili uvidom u drugu javnu ispravu s fotografijom. U posebnim slučajevima, provjera identiteta može biti provedena na osnovu iskaza osobe čiji je identitet provjeren, jer postoje poteškoće da na drugi način legitimišemo osobu (nema dokumente i slično...). Identitet se utvrđuje korištenjem metoda i sredstava kriminalističke taktike i tehnike, medicinskim ili drugim odgovarajućim vještačenjima i to:

- 1 provjerom podataka o građanskom statusu osobe (*uvidom u javne isprave, matice rođenih, vjenčanih, umrlih i druge službene evidencije*);
- 2 uzimanjem otisaka papilarnih crta i usporedbom s postojećim otiscima,
- 3 fotografiranjem i usporedbom fotografije s postojećom
- 4 iskazom osoba koje ju mogu prepoznati izravno ili predocjenjem fotografija, odjeće, obuće i drugih predmeta koji mogu poslužiti za utvrđivanje identiteta
- 5 pomoću ličnog opisa
- 6 pomoću utvrđivanja strukture DNA,
- 7 metodama superpozicije (vidi u knjzi: Medicinska kriminalistika)
- 8 grafološkim metodama (vidi: Kriminalističke ekspertize)
- 9 identostomatogram (vidi: Medicinska kriminalistika)

U cilju utvrđenja identiteta osobe Policija je ovlaštena da javno objavi fotorobot, crtež, snimku ili opis osobe. Kada identitet nije moguće utvrditi na drugi način, Policija je ovlaštena objaviti fotografiju osobe koja o sebi ne može dati podatke ili mrtvog tijela nepoznate osobe.

Za razliku od primjene ovog ovlaštenja na lica, moguća je njegova primjena i na utvrđivanje i provjeru identiteta predmeta. Ono se primjenjuje kada je u postupku potrebno utvrditi obilježja i svojstva predmeta kao i utvrditi odnos između osobe ili događaja i predmeta. Policija je ovlaštena javno objaviti sliku, crtež, snimku ili opis predmeta ako je to od značaja za uspješno vođenje postupka utvrđivanja identiteta predmeta.

Provjera i utvrđivanje identiteta predmeta obavlja se kada postoji sumnja o identitetu predmeta. Provjerom i utvrđivanjem identiteta predmeta utvrđuju se obilježja i svojstva predmeta po kojima se on razlikuje od drugih sličnih predmeta (oblik, veličina, boja, težina, kvaliteta, tvorničke oznake i dr.) te utvrđuje odnos između osobe ili događaja i predmeta.

O navedenim postupcima neminovno je napraviti i izvještaj. U izvještaju o provedenom postupku utvrđivanja identiteta osobe ili predmeta mora se naznačiti sredstvo ili metoda kojom je utvrđen identitet te podaci o osobi koja je utvrdila identitet osobe ili predmeta

3.2. Pozivanje

Policija može pozvati na tzv. informativni razgovor osobu za koju se osnovano može pretpostaviti da raspolaže s obavijestima nužnim za obavljanje policijskih poslova (o tome smo govorili u dijelu : Policijski poslovi). U pozivu se mora naznačiti naziv, mjesto i adresa Policijske uprave gdje pozivamo osobu, razlog, mjesto i vrijeme pozivanja.

Osoba koja se odazvala pozivu ili je bila prisilno dovedena, a odbije dati obavijest, ne smije se ponovno pozivati zbog istog razloga. O obavljenoj dostavi sastavlja se potvrda (dostavnica).

Osobu koja se nalazi u domu smije se pozivati u vremenu od 06.00 do 22.00 sata. U posebnim slučajevima, ako postoji opasnost od odgode, osobu od koje se traži informacija policijski službenik ovlašten je pozvati izvan propisanog vremena. Policijski službenik ovlašten je u posebnim slučajevima osobu pozvati usmeno ili odgovarajućim telekomunikacijskim sredstvom, pri čemu joj je dužan saopštiti razlog pozivanja, a uz njenu suglasnost može je i prevesti do službenih prostorija.

Osobe se u posebnim slučajevima smiju pozivati i putem sredstava javnog priopćavanja kada je to prijeko potrebno zbog opasnosti od odgode, sigurnosti postupanja ili kada se poziv upućuje većem broju osoba. Specifičan slučaj je pozivanje maloljetne osobe koje se obavlja dostavom pisanog poziva putem roditelja ili onoga ko brine o djetetu.

Pisani poziv obvezno sadrži:

- naziv ustrojstvene jedinice Ministarstva, mjesto i adresa
- broj i datum poziva
- ime i prezime, datum rođenja, ime roditelja i adresa osobe koja se poziva
- datum, vrijeme i mjesto na koje se osoba poziva
- razlog pozivanja osobe
- službeni pečat i potpis.

Policijski službenik koji LIČNO dostavlja pisani poziv, obično će uručiti isti osobi na adresi stanovanja ili na drugom mjestu gdje osobu zatekne. Policijski službenik dužan je prije uručivanja poziva provjeriti identitet osobe kojoj uručuje poziv.

Policijski službenik će, prilikom uručivanja poziva na adresi stanovanja, osobi uručiti poziv na vratima stana te zatražiti potpisivanje potvrde o prijemu poziva. U posebnim slučajevima, ako je pozvan da uđe u stan, policijski službenik može uručiti poziv i u stanu. Ako primatelj ne zna pisati ili se nije u stanju potpisati ili očigledno izbjegava primiti poziv, policijski službenik će o tome sastaviti službenu zabilješku te naznačiti dan i sat njena sastavljanja.

3.3. Dovođenje

Ovlašteni policijski službenik osobu smije dovesti na osnovu pisanog naloga izdatog od strane suda. Ove osobe se smiju dovesti u „policijske prostorije“, ili u prostorije drugog nadležnog tijela državne uprave, tačnije do mjesta određenog nalogom. Policijski službenik, uvijek je dužan osobi koju treba dovesti predati nalog. Naravno i za to obično postoje izuzeci, tj. policijski službenik neće uručiti nalog osobi za koju se osnovano sumnja da će pružiti otpor prilikom dovođenja. I u ovom slučaju obično važe standardne odredbe prema kojima se osobu smije dovesti u vremenu od 6.00 do 22.00 sata. U posebnim slučajevima kada je dovođenje nužno radi poduzimanja policijskih poslova koji ne trpe odgodu, osobu se smije dovesti i izvan ovog vremena.

Europska praksa, komparativno gledano, govori da dovođenje smije biti poduzeto najranije šest sati prije određenog roka za dovođenje, ako se mora obaviti unutar određene regije (administrativne regije) u kojoj je osoba zatečena. Kada se dovođenje mora obaviti izvan regije u kojoj je osoba zatečena, dovođenje može trajati najduže dvadeset četiri sata, kako to praksa potvrđuje.

Postoje slučajevi kada se i bez pisanog naloga smije dovesti osoba, a ti slučajevi važe za osobe: za koju treba utvrditi identitet i za kojom je raspisana potraga.

I u ovom slučaju postoje izuzeci odredbe o dovođenju, koji se ne primjenjuju prema osobi čije je kretanje znatno otežano zbog bolesti, iznemoglosti ili trudnoće te osobi za koju se opravdano pretpostavlja da bi joj se dovođenjem bitno pogoršalo zdravlje. O tim činjenicama mora se obavijestiti tijelo koje je izdalo nalog za dovođenje. Odredbe o dovođenju ne primjenjuju se prema osobi koja obavlja takve poslove koji se ne smiju prekidati sve dok joj se ne osigura odgovarajuća zamjena.

Policijski službenik dužan je osobu koju dovodi, prije dovođenja upoznati s razlozima dovođenja, pravu na obavještanje najbližih (roditelja i sl.) ili drugih osoba te pravu na advokata. Ovaj nalog o dovođenju, u praksi najčešće izvršavaju najmanje dva policijska službenika. Prije izvršenja naloga o dovođenju, obavezno ćemo provjeriti u policijskim evidencijama postoje li podaci koji bi mogli ukazivati na eventualni bijeg, pružanje otpora ili napad na policijskog službenika od strane osobe koju treba dovesti.

Policijski službenici će osobu koja odbije poći s njima dovesti prisilno, a vezat će osobu koja pruža otpor dovođenju, odnosno pokuša bijeg ili napad na policijskog službenika ili se opravdano pretpostavlja da će to učiniti.

Ako opravdano pretpostavlja da će osoba pokušati bijeg, pružiti otpor ili da postoji mogućnost napada na policijskog službenika, ovaj nije dužan prethodno uručiti dovedbeni nalog i pozvati osobu da pođe s njim već je može odmah lišiti slobode. Uvijek smo dužni osobu koju dovodimo upoznati s razlozima dovođenja, pravu na obavještanje porodice ili drugih osoba kao i o pravu na branitelja te ju upozoriti da nas ovo pravo ne obavezuje na odgodu dovođenja.

Policijski službenik pregledat će osobu koju dovodi radi pronalazjenja i oduzimanja predmeta pogodnih za napad ili samoozljeđivanje, a oduzete predmete predati tijelu kome se osoba dovodi, osim ako je kod osobe pronašao oružje, tada će oduzeto oružje pohraniti u nadležnoj upravi policije i postupiti u skladu s propisima o oružju.

Dovođenje se, u pravilu, obavlja službenim vozilom. Dovođenje maloljetnika, u savremenim krivičnim i policijskim sistemima se obavlja građanskoj odjeći („civilu“) i službenim vozilom bez policijskih oznaka, osim u posebnim slučajevima kada su ispunjeni uslovi za dovođenje bez naloga (vidi: ranije rečeno), dovođenje maloljetnika mogu obaviti i policijski službenici u uniformi i u označenom službenom automobilu.

Uvijek se mora obratiti pažnja i na osobe koje se pozovu na imunitet. Takve osobe policijski službenik provjerit će tako što će od te osobe zatražiti ispravu kojom se dokazuje postojanje imuniteta. Ako potvrdi postojanje imuniteta, zastat će s postupanjem i o tome odmah izvijestiti neposredno nadređenog policijskog službenika i onu instituciju koja je izdala nalog za dovođenje te sastaviti službenu zabilješku.

Policijski službenik, obavezno mora zatražiti će od nadležnog tijela kojoj je doveo osobu, pisanu potvrdu o vremenu predaje dovedene osobe.

3.4. Traganje za osobama i predmetima

Jedno od ovlaštenja koje je policija, u savremenim sigurnosnim sistemima, ovlaštena provoditi su i mjere traganja za osobama i predmetima. Pod ovim mjerama podrazumjevamo pod traganjem podrazumjevamo pojmove kao što su *potraga i objava*.

Potraga se raspisuje za osobom za koju postoje osnove sumnje da je počinila krivično djelo, prijestup ili prekršaj ili za osobom koja može dati obavijesti o krivičnom djelu, prijestupu ili prekršaju ili o počinitelju. Ostala dva razloga su vezana za potragom koja se preduzima za nestalom osobom kao i za osobom za kojom je izdata potjernica u skladu s posebnim zakonom koji vrijedi. S druge strane *objava* se raspisuje radi: utvrđivanja prebivališta ili boravišta osoba, u skladu s posebnim zakonom te utvrđivanja identiteta osobe koja nije u stanju dati osobne podatke ili mrtvog tijela osobe za koju se ne mogu utvrditi osobni podaci,

U pojedinim slučajevima raspisuje se i radi: pronalaska predmeta u vezi krivičnog djela, prijestupa ili prekršaja, u skladu s posebnim propisima ili predmeta koji su pronađeni ili nestali te oduzimanja predmeta ili isprava na osnovu odluke suda ili tijela uprave. Policijski službenik će tu prijavu o nestanku osobe ili predmeta zaprimiti u zapisnik koji ko0ra sam sastaviti prema uobičajenoj formi. U savremenim policijskim sistemima, naročito u EU, policija o poduzetim obaviještava podnositelja prijave u roku od trideset dana od dana zaprimljene prijave.

Policija raspisuje potragu i objavu za osobama i predmetima na informacijskom sistemu i objavljivanjem u registru potraga. Policijski službenici prilikom preuzimanja službe upoznaju se sa objavljenim potragama i objavama, a po potrebi, prije upućivanja na izvršenje zadaća, dat će im se na uvid i fotografije osoba za kojima se traga. Potraga i objava raspisana u skladu s posebnim zakonom ostaje na snazi dok tijelo koje je tražilo njeno raspisivanje ne povuče nalog. Obično je praksa da policija svakih šest mjeseci obavezno provjerava postojanje razloga zbog kojih je raspisana potraga u skladu sa zakonom o policiji.

3.5. Privremeno ograničenje slobode kretanja

Osobi se u skladu sa zakonom smije privremeno ograničiti kretanje na određenom prostoru ili objektu radi:

sprječavanja izvršenja krivičnih djela i prekršaja, pronalaženja i hvatanja počinitelja krivičnih djela ili prekršaja, pronalaženja i hvatanja osoba za kojima se traga, pronalaženja tragova i predmeta koji mogu poslužiti kao dokaz da je počinjeno krivično djelo ili prekršaj.

Privremeno ograničenje slobode kretanja obično ne smije trajati duže od ostvarenja cilja radi kojega je ovlast primijenjena. Policijski službenik ovlašten je privremeno ograničiti kretanje i zadržavanje na određenom prostoru ili objektu i u slučajevima ugrožavanja sigurnosti izazvanih elementarnim nepogodama, epidemijama i u drugim slučajevima ugrožavanja sigurnosti osoba i imovine (sigurnosni pregled) dok takvo ugrožavanje traje. U ostvarenju ovih ciljeva, policijski službenik ovlašten je obaviti udaljenje osoba (evakuaciju).

Mjere traganja provode se kriminalističko-taktičkim radnjama (potjera, pregled određenih objekata i prostora, zasjeda, racija i blokada saobraćajnih i drugih površina). Kriminalističko taktičke radnje privremenog ograničenja slobode kretanja su: blokada, racija, zasjeda, potjera, te pregled određenih objekata i prostora.

Odluku o privremenom ograničenju slobode kretanja na određenom prostoru ili objektu obično u razvijenim policijskim sistemima donosi načelnik policijske uprave ili osoba koju on za to ovlaštenja. Planom racije i zasjede obavezno se predviđaju: ciljevi, vrijeme provođenja, broj policijskih službenika, izravno nadležni rukovoditelj, mjere, radnje i način na koji će svaki od njih u toku realizacije postupati, naoružanje i oprema, način i sredstva komuniciranja te mogućnost uključivanja dodatnih snaga i sredstava. Uz elemente plana, planom racije predviđaju se i objekti te prostori u kojima će racija biti provedena, a planom zasjede i samo mjesto provođenja zasjede. Plan racije i zasjede u pravilu se donosi u pisanom obliku. Pregled određenih objekata i prostora poduzima se u preventivne i sigurnosne svrhe.

3.6. Davanje upozorenja i naređenja

Policijski službenik ima ovlaštenje upozoriti osobu koja svojim ponašanjem, djelovanjem ili propuštanjem određene radnje može dovesti u opasnost svoju sigurnost ili sigurnost druge osobe ili sigurnost imovine, narušiti javni red i mir ili ugroziti sigurnost saobraćaja na cestama ili kada se opravdano očekuje da bi ta osoba mogla počinuti ili izazvati drugu osobu da počini krivično djelo ili prekršaj.

Naredbe se izdaju radi:

otklanjanja opasnosti za život i osobnu sigurnost građana, otklanjanja opasnosti za imovinu, sprječavanja izvršenja krivičnih djela, prijestupa i prekršaja, hvatanja njihovih počinitelja te pronalaženja i osiguranja tragova tih djela koji mogu poslužiti kao dokaz, održavanja javnog reda i mira ili uspostavljanja narušenog javnog reda i mira, sigurnosti saobraćaja, zabrana pristupa ili zadržavanja na prostoru ili objektu gdje to nije dopušteno, sprječavanja i otklanjanja posljedica u slučaju opće opasnosti prouzrokovane elementarnim nepogodama, epidemijama ili drugih oblika ugrožavanja opće sigurnosti.

Upozorenja i naredbe obično se daju usmeno, pisano ili na drugi pogodan način (svjetlosnim i zvučnim signalima, rukom i slično).

3.7. Privremeno oduzimanje predmeta

Policijski službenik privremeno će oduzeti predmet: kada okolnosti slučaja ukazuju da je određeni predmet namijenjen izvršenju krivičnog djela ili prekršaja ili kad je radi zaštite opće sigurnosti oduzimanje predmeta prijeko potrebno te u slučaju postojanja predmeta koji osoba kojoj je oduzeta sloboda ima uz sebe i može ga upotrijebiti za samoozljeđivanje, napad ili bijeg.

O privremenom oduzimanju predmeta policijski službenik dužan je izdati potvrdu. Potvrda mora sadržavati opise privremeno oduzetog predmeta po kojima se on razlikuje od drugih predmeta te podatke o osobi od koje je predmet oduzet. Kada zbog svojstva privremeno oduzetih predmeta čuvanje u prostorijama policije nije moguće ili je povezano sa značajnim poteškoćama, privremeno oduzeti predmeti mogu se pohraniti ili osigurati na odgovarajući način, do odluke nadležnog tijela. Kada prestanu razlozi radi kojih je predmet privremeno oduzet, ako drugim zakonom ili odlukom nadležnog tijela nije drukčije određeno, privremeno oduzeti predmet će se vratiti osobi od koje je oduzet.

Policija je ovlaštena prodati privremeno oduzete predmete kada za daljnje postupanje nije nadležan sud ili drugo tijelo uprave ako: predmetima prijeti opasnost od propadanja ili značajni gubitak vrijednosti ili ako je čuvanje i održavanje predmeta vezano s nerazmjerno visokim troškovima ili teškoćama. Privremeno oduzeti predmet može biti prodat kada ga pozvana osoba ne preuzme u određenom roku koji ne može biti kraći od jedan mjesec te kada joj je priopćeno da će predmet biti prodat ukoliko ga ne preuzme. Privremeno oduzeti predmeti se obično prodaju na javnoj licitaciji.

Ako se privremeno oduzeti predmet nije mogao prodati na održanoj javnoj licitaciji ili ako je očigledno da će troškovi licitacije biti nerazmjerni sa iznosom dobijenim prodajom ili ako postoji opasnost od propadanja predmeta, privremeno oduzeti predmeti će se prodati u slobodnoj prodaji. Ako se kupac ne može pronaći unutar roka od jedne godine privremeno oduzeti predmet može se upotrijebiti u općem dobru ili uništiti. Sredstva ostvarena prodajom privremeno oduzetog predmeta obično su prihod državnog budžeta.

3.8. Poligrafsko testiranje

Policijski službenik ovlašten je nad osobom od koje traži obavijesti primijeniti poligrafsko ispitivanje nakon što osobu upozna s radom uređaja i nakon što osoba izrazi pisanu suglasnost. On (Ona) dužan je prekinuti primjenu poligrafskog ispitivanja ukoliko osoba od koje se traže obavijesti, nakon što je dala pisanu suglasnost, izjavi da istu povlači.

Poligrafskom testiranju ne smije se podvrgnuti: osoba koja je pod utjecajem alkohola ili pod utjecajem opojnih droga ili drugih psihoaktivnih tvari, osoba koja ima ozbiljna srčana oboljenja, osoba u stresnom stanju, osoba koja uzima lijekove za smirenje, osoba koja pokazuje vidljive znakove duševne bolesti ili poremećenosti, osoba koja osjeća intenzivnu fizičku bol, trudnica i roditelj.

3.9. Pregled osoba, predmeta i saobraćajnih sredstava

Policijski službenik ovlašten je obaviti pregled osobe, predmeta kojeg osoba nosi sa sobom i saobraćajnog sredstva kada je to nužno radi pronalaska predmeta podobnih za napad ili samoozljeđivanje. Pregledom osobe obično se smatra uvid u sadržaj odjeće i obuće, dok pod pregledom saobraćajnog sredstva obično se smatra pregled svih otvorenih i zatvorenih prostora saobraćajnog sredstva i predmeta koji se prevoze.

Pregled predmeta koji osoba nosi sa sobom obuhvaća pregled predmeta koje su kod osobe ili u njezinoj izravnoj blizini ili predmeta osobe po čijem se nalogu u njezinoj pratnji oni prevoze. Pregled osobe mora obaviti osoba istoga spola, osim slučajeva kada je neophodan žuran pregled osobe radi oduzimanja oružja ili predmeta podobnih za napad ili samoozljeđivanje. Prilikom pregleda policijski službenici ovlašteni su koristiti tehnička sredstva i službenog psa. Pri poduzimanju ovih mjera policijski službenik ovlašten je nasilno otvoriti zatvoreno saobraćajno sredstvo ili predmet kojeg osoba nosi sa sobom.

Ako postoje osnove sumnje da pregledavana osoba kod sebe, u saobraćajnom sredstvu ili u predmetu kojeg nosi sa sobom posjeduje predmete koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku ili postupku pred prekršajnim sudom, policijski službenik ovlašten je zadržati osobu do pribavljanja naloga za pretragu, a najduže šest sati.

Pregled policijski službenik može obaviti vizuelno, dodirrom, uvidom u sadržaj, korištenjem tehničkih sredstava (ogledala, detektora i sl.) odnosno službenog psa. Policijski službenik će, u pravilu, osobu nad kojom se obavlja pregled izdvojiti od drugih osoba i prije započinjanja pregleda upoznati je sa razlozima obavljanja pregleda. Policijski službenik neće postupiti na ovaj način samo prilikom obavljanja pregleda na javnim okupljanjima odnosno ako bi time doveo u pitanje njegovu obavljanje ili ako bi takvim postupkom doveo u pitanje izvršenje službene zadaće. Policijski službenik će prije obavljanja pregleda predmeta odnosno saobraćajnog sredstva pozvati osobu da omogući uvid u sadržaj predmeta odnosno saobraćajnog sredstva kojega će pregledati. Ako osoba odbije omogućiti uvid, policijski službenik će sam provjeriti sadržaj predmeta odnosno saobraćajnog sredstva kojeg pregledava.

Policijski službenik će pri nasilnom otvaranju zatvorenog predmeta odnosno saobraćajnog sredstva nastojati prouzročiti što manju štetu, a nakon otvaranja, u slučaju nastanka štete, dužan je poduzeti mjere da se nastala oštećenja fiksiraju fotografijom ili na drugi pogodan način.

Kad policijski službenik u toku pregleda, utvrdi da postoje okolnosti zbog kojih je potrebno obaviti pretragu, zatražit će nalog nadležnog suda za provođenje te radnje. Policijski službenik prestat će sa zadržavanjem osobe koju je potrebno pretražiti ukoliko se u roku od 6 sati ne pribavi nalog za pretragu. Ovo je praksa u većini zemalja EU.

Izuzetak od ovih pravila predstavljaju službenici anti-diverzione zaštite koji će izvršiti protiveksplozijske preglede svih paketa, poštanskih i drugih vrsta pošiljaka upućenih policiji i na adrese šticećenih osoba, objekata i prostora nad kojima se provode mjere osiguranja.

3.10. Osiguranje i pregled mjesta događaja

Kada policijski službenik sazna za izvršenje krivičnog djela, prekršaja ili drugog događaja povodom kojega je potrebno neposrednim opažanjem utvrditi ili razjasniti činjenice, policijski službenik ovlašten je osigurati mjesto događaja do dolaska službene osobe odgovarajućeg tijela, pregledati mjesto događaja radi pronalaženja ili osiguranja tragova i predmeta koji mogu poslužiti kao dokaz, pronalasku izvršioca krivičnog djela te prikupljanju obavijesti u vezi s krivičnim djelom, prekršajem ili događajem.

U većini zemalja policijski službenik ovlašten je do okončanja pregleda, a najduže 6 sati, zadržati osobu za koju procijeni da može dati obavijesti važne za razjašnjavanje događaja ili za poduzimanje spasilačkih aktivnosti, ako je vjerojatno da se obavijesti ne bi mogle kasnije prikupiti ili se ne bi mogla osigurati nazočnost osobe koja može poduzeti spasilačke aktivnosti. U svrhu zaštite žrtava krivičnog djela, prekršaja, događaja ili radi zaštite interesa postupka policijski službenik ovlašten je zabraniti snimanje mjesta događaja.

3.11. Zaprimanje prijava

Policijski službenik dužan je zaprimiti prijavu o počinjenom krivičnom djelu. Ako se pri podnošenju krivične prijave ili provođenjem operativno taktičkih radnji utvrdi da se radi o događaju koji nema obilježja krivičnog djela, policijski službenik je dužan o tome izvijestiti oštećenog. (Vidjeti više u Zakonu o krivičnom postupku)

3.12. Javno raspisivanje nagrade

Policija je ovlaštena javno raspisati nagradu za danu obavijest radi: otkrivanja i hapšenja osobe koja je počinila teže krivično djelo, pronalaznja nestale osobe, te drugih opravdanih slučajeva kada su obavijesti građana potrebne u ostvarenju poslova policije. Raspisivanje nagrade smije se objaviti u sredstvima javnog informisanja ili na drugi pogodni način. Veoma je važno nagovjestiti da nema pravo na nagradu osoba koja je dala obavijest za koju je raspisana nagrada, ukoliko policija istom već raspolaže.

3.13. Snimanje na javnim mjestima

Snimanjem na javnim mjestima podrazumijeva se trajni akustički i video nadzor nad javnim mjestima gdje se učestalo čine krivična djela ili prekršaji radi njihovog sprječavanja. Kada postoji opasnost da prilikom javnog okupljanja dođe do ugrožavanja života i zdravlja ljudi te imovine, policijski službenik ovlašten je obaviti video snimanje ili fotografiranje javnog skupa. Policija mora namjeru o provođenju aktivnosti javno saopštiti putem sredstava javnog informisanja.

4. Upotreba sredstava prisile

Sredstva prisile su:

- tjelesna snaga, palica,
- sredstva za vezivanje osobe,
- uređaj za prisilno zaustavljanje motornog vozila,
- službeni psi,
- hemijska sredstva,
- službeni konji,
- vatreno oružje,
- uređaj za izbacivanje mlazova vode (vodeni top),
- posebna vozila i
- posebne vrste oružja i eksplozivna sredstva.

Sredstva prisile smiju biti uporabljena radi zaštite života ljudi, svladavanja otpora, sprječavanja bijega ili odbijanja napada, ako mjere upozorenja i naređenja ne garantuju uspjeh. Stoga će policijski službenik uvijek primjeniti najblaže sredstvo prisile koje garantuje uspjeh. Osoba protiv koje su ispunjeni uslovi za upotrebu sredstava prisile neće se upozoriti ukoliko bi isticanje upozorenja dovelo u pitanje izvršenje službene radnje.

4.1. Upotreba tjelesne snage

Upotrebom tjelesne snage smatra se upotreba različitih zahvata borilačkih vještina ili njima sličnih postupaka na tijelu druge osobe, kojima je cilj odbijanje napada ili savladavanje otpora osobe uz nanošenje najmanjih štetnih posljedica. Policijski službenik ima pravo upotrijebiti tjelesnu snagu radi savladavanja otpora osobe koja remeti javni red i mir ili koju treba dovesti, zadržati ili uhapsiti kao i radi odbijanja napada na sebe ili drugu osobu ili na objekt ili prostor koji osigurava. Upotrebom tjelesne snage smatra se udarac, zahvat i druge vještine obrane ili napada kojima se prisiljava na poslušnost osoba koja svojim postupkom onemogućava izvršenje policijskog posla ili napada na policijskog službenika, na osobu koju osigurava policijski službenik, na drugu osobu ili objekt. Policijski službenik dužan je prestati sa upotrebom tjelesne snage kad prestane napad ili otpor.

Otporom se opet smatra svako suprotstavljanje naredbi policijskog službenika izdanoj radi održavanja ili uspostavljanja narušenog javnog reda i mira, udaljavanja s mjesta događaja, privremenog ograničenja kretanja, dovođenja, zadržavanja ili uhićenja, kao i radi obavljanja drugih policijskih poslova.

Otpor može biti aktivan i pasivan. Aktivan otpor postoji kad osoba pruža otpor upotrebom oružja, oruđa, drugih predmeta ili tjelesnom snagom i na taj način onemogućava policijskog službenika u obavljanju policijskog posla. Aktivnim otporom smatra se i poticanje na otpor. Pasivan otpor postoji kad osoba ne postupi po naredbi ili se stavi u takav položaj kojim onemogućava izvršenje policijskog posla (legne, klekne, uhvati se za osobu ili neki predmet i sl.).

4.2. Upotreba službene palice

Upotreba palice dopuštena je ako su blaži načini upotrebe tjelesne snage bezuspješni ili ne garantuju uspjeh. Obično se u teoriji smatra da je upotreba palice ipak teži oblik upotrebe tjelesne snage. Policijski službenik neće upotrijebiti palicu prema djeci, trudnicama u vidljivom stanju trudnoće, starijim i vidljivo bolesnim ili nemoćnim osobama, duševnim bolesnicima i težim invalidima, osim ako takva osoba neposredno ugrožava život policijskog službenika ili druge osobe. Policijski službenik u pravilu neće upotrijebiti palicu prema osobi koja pruža pasivni otpor, osim ako se takav otpor ne može svladati na drugi način.

4.3. Upotreba sredstava za vezivanje

Sredstva za vezivanje dopušteno je upotrijebiti radi: sprječavanja otpora osobe ili odbijanja napada usmjerenog na policijskog službenika, sprječavanja bijega osobe te onemogućavanja samoozljeđivanja ili ozljeđivanja druge osobe. Upotreba sredstava za vezivanje je ograničavanje pokretljivosti tijela, osobito ruku i/ili nogu, u pravilu liscama, a u posebnim slučajevima i drugim prikladnim sredstvom (remen, uža i sl.), osobi koja pruža otpor, pokušava napasti, pobjeći ili se samoozljeđivati.

Policijski službenik upotrijebiti će sredstva na način da sredstvo za vezivanje neće nanijeti nepotrebne tjelesne ozljede vezanoj osobi. Ne smijemo jednim sredstvom za vezivanje istovremeno vezati dvije osobe različitog spola.

4.4. Upotreba uređaja za prisilno zaustavljanje vozila

Upotreba uređaja za prisilno zaustavljanje vozila dopuštena je radi:

- sprječavanja bijega osobe koja je zatečena u krivičnom djelu
- sprječavanja bijega osobe koja je lišena slobode ili za koju postoji nalog za lišenje slobode,
- sprječavanja nezakonitog prelaska državne granice vozilom,
- sprječavanja nedopuštenog pristupa vozilom do objekta ili područja gdje se nalaze osobe koje policijski službenik osigurava.

Uređaj za prisilno zaustavljanje vozila postavlja se uz poduzimanje mjera upozorenja. Ispred uređaja za prisilno zaustavljanje vozila, policijski službenik je dužan u približno jednakim razmacima, na udaljenosti od 250 do 300 m iz smjera nailaska vozila, postaviti saobraćajne znakove ovim redoslijedom:

- »Opasnost na cesti!«,
- »Zabrana preticanja!«,
- »Ograničenje brzine 40 km/h!«,
- »Zabrana prolaska bez zaustavljanja
- -Stop, policija!«.

Prilikom postavljanja uređaja za prisilno zaustavljanje vozila ne smije se dovoditi u opasnost život i sigurnost ostalih sudionika u saobraćaju.

4.5. Upotreba službenog psa

Službeni pas smije se upotrijebiti kao sredstvo prisile u slučajevima kada:

- su ispunjeni uslovi za upotrebu tjelesne snage ili palice,
- su ispunjeni uslovi za upotrebu vatrenog oružja,
- se uspostavlja narušeni javni red i mir.

Ustaljena praksa modernih policija govori da u slučajevima kada su ispunjeni uslovi za upotrebu vatrenog oružja službeni pas smije se koristiti i bez zaštitne košare (brnjice), a u ostalim slučajevima samo sa zaštitnom košarom (brnjicom). Službeni (posebno izvježbani) pas se kao sredstvo prisile može koristiti samo pod nadzorom stručno osposobljenog policijskog službenika (vodiča pasa), na način kojim se neće izazvati uznemirenost građana. Policijski službenik je dužan prije upotrebe upozoriti osobu da će prema njoj upotrijebiti službenog psa kao sredstvo prisile ukoliko ne postupi po izdanoj naredbi. Upozorenje se neće dati kada bi to s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja onemogućilo izvršenje službenog zadatka. Ukoliko u obavljanju policijskog posla službeni pas ostane bez nadzora vodiča, drugi policijski službenik dužan je poduzeti potrebne mjere radi sprječavanja daljnje upotrebe službenog psa kao sredstva prisile.

4.6. Upotreba hemijskih sredstava

Hemijska sredstva dopušteno je, upotrijebiti samo radi istjerivanja osobe iz zatvorenog prostora ili radi rješavanja talačkih situacija.

4.7. Upotreba službenog konja

Službeni konj smije se upotrijebiti kao sredstvo prisile samo radi uspostavljanja narušenoga javnog reda i mira.

4.8. Upotreba vatrenog oružja prema ljudima

Policijski službenik ovlašten je upotrijebiti vatreno oružje ako su druga sredstva prisile korištena bezuspješno ili ne garantuju uspjeh, tada je ovaj službenik ovlašten upotrijebiti vatreno oružje kada na drugi način ne može:

- zaštititi svoj život i život drugih ljudi,
- spriječiti izvršenje krivičnog djela za koje se može izreći kazna zatvora u trajanju od pet godina i više (obično je ovo praksa u EU, a preuzeta je u mnogim zemljama u tranziciji),
- spriječiti bijeg osobe zatečene u izvršenju krivičnoga djela za koje se može izreći kazna zatvora od deset godina ili teža ili osobe za kojom je raspisana potraga zbog izvršenja takvoga krivičnog djela,

Prije upotrebe vatrenog oružja policijski službenik će uputiti usmeno upozorenje:

⑩ stoj, policija!

a nakon toga drugi poziv

⑩ stoj, pucati čul.

Upozorenje se neće upućivati ukoliko bi se time dovelo u pitanje izvršenje službenog zadatka. Upotreba vatrenog oružja nije dopuštena kada dovodi u opasnost život drugih osoba, osim ako je upotreba vatrenog oružja jedino sredstvo za odbranu od neposrednog napada ili opasnosti. Upotreba vatrenog oružja nije dopuštena protiv maloljetnika osim kada je upotreba vatrenog oružja jedini način za odbranu od napada ili opasnosti. Pucanje u zrak od strane policijskog službenika radi traženja pomoći ne smatra se upotrebom vatrenog oružja kao sredstva prisile.

4.9. Upotreba sredstava prisile prema skupini

Policijski službenik ovlašten je uputiti naredbu skupini osoba da se razide ako se skupina protivpravno okupila i protivpravno se ponaša te tako može izazvati nasilje. Ako se skupina ne razide, dopušteno je upotrijebiti sljedeća sredstva prisile:

- posebna motorna vozila,
- tjelesna snaga,
- palica,
- hemijska sredstva,
- mlazovi vode,
- službeni pas,
- službeni konj.

Policijski službenik ovlašten je protupravno okupljenoj skupini koja se protupravno ponaša i prijeti da će izazvati nasilje uputiti naredba da se razide. Naredba se upućuje usmeno ili tehničkim sredstvom tako da se omogući da većina okupljenih čuje naredbu. Ako se skupina na zakonom propisanu naredbu o razilaženju ne razide, po naredbi prema skupini se mogu upotrijebiti sredstva prisile.

4.10. Upotreba «mlazeva vode» (vodeni top)

Uređaje za izbacivanje mlazova vode dopušteno je koristiti radi uspostavljanja javnog reda i mira narušenog u većem obimu. Policijski službenik ne smije upotrijebiti uređaje za izbacivanje mlazova vode veće snage prema osobi izravnim udarcem mlaza vode veće snage sa udaljenosti koja može ugroziti njen život (minimalno 15 metara).

4.11. Upotreba vatrenog oružja prema životinjama

Vatreno oružje je dopušteno upotrijebiti protiv životinja kada od njih prijeti neposredna opasnost od napada na život i tijelo osobe ili opasnost od ugrožavanja života ili zdravlja ljudi (zarazne bolesti i sl.). Oružje je dopušteno upotrijebiti prema bolesnim i teško povrijeđenim životinjama, kada veterinar ili druga osoba ne može poduzeti odgovarajuću mjeru.

4.12. Izvještaj o upotrebi vatrenog oružja

Policijski službenik koji je upotrijebio kao i policijski službenik koji je naredio upotrebu sredstava prisile dužan je o tome izvijestiti operativno dežurstvo policije ili operativno komunikacijski centar i podnijeti pisani izvještaj nadređenom. Ovaj izvještaj mora sadržavati: vrijeme i mjesto upotrebe, ime i lične podatke osobe protiv koje je pojedino sredstvo prisile uporebljeno, zakonsku osnovu i vrstu upotrebljenog sredstva prisile, opšte i posebne uslove pod kojima je sredstvo prisile upotrebljeno, eventualno nastale posljedice te ime i prezime policijskog službenika koji je sredstva prisile upotrebio odnosno naredio njihovu upotrebu.

Uobičajena evropska praksa je da načelnik policijske uprave biva dužan u roku 24 sata od prijema pisanog izvještaja donijeti ocjenu zakonitosti upotrebe sredstava prisile, a direktor policije ili neko tog ranga donosi ocjenu zakonitosti upotrebe sredstava prisile ako ih je upotrebio ili naredio načelnik policijske uprave ili policijski službenik Ministarstva u nrgovom sjedištu.

U posebnim slučajevima, kada je policijski službenik upotrebio samo sredstva za vezivanje, ako vezana osoba nema vidljivih ozljeda i ne izjavljuje primjedbe na postupak policijskog službenika, zakonitost njihove upotrebe ocijenit će njegov neposredni rukovodilac.

5. Zaštita žrtava krivičnih djela i drugih osoba

Dok za to postoje opravdani razlozi policija će uspostavom primjerenih mjera zaštititi žrtvu i drugu osobu koja je dala ili može dati podatke važne za krivični postupak ili osobu koja je s navedenim osobama u vezi ako im prijete opasnost od izvršioca krivičnog djela ili drugih osoba. Pri podnošenju pisanog izvještaja o sadržaju obavijesti na čije je prikupljanje policija ovlaštena u skladu sa zakonom, policijski službenik smije uskratiti podatak o identitetu osobe od koje je dobio informaciju ako prosuđuje da bi otkrivanjem njenog identiteta izložio osobu ozbiljnoj opasnosti po život, zdravlje, tjelesnu nepovredivost ili bi time ugrozio njenu slobodu i imovinu. Podaci o identitetu osobe koja je dala informaciju smatraju se službenom tajnom.

U sklopu svojih redovnih aktivnosti policija prikuplja, obrađuje i koristi lične podatke te vodi evidencije o ličnim i drugim podacima na čije je prikupljanje ovlaštena obično Zakonom o policiji radi sprječavanja i otkrivanja krivičnih djela i prekršaja te pronalaska izvršilaca krivičnih djela i prekršaja. S tim u vezi policija vodi slijedeće evidencije:

- ⑩ osoba kojima je po bilo kojem osnovu oduzeta sloboda (hapšenje, zadržavanje, dovođenje, i dr.),
- ⑩ osoba za koje postoji osnovana sumnja da su počinile krivična djela i prekršaje,
 - izvršenih krivičnih djela i osoba oštećenih tim djelima,
 - izvršenih krivičnih djela nepoznatih izvršilaca
 - traženih osoba i predmeta te osoba kojima je zabranjen ulazak u državu
 - provjere identiteta osoba,
- ⑩ osoba nad kojima je provedeno utvrđivanja identiteta, daktiloskopiranih osoba, fotografiranih osoba i DNA pretraga,
- ⑩ operativnih izvještaja, operativnih izvora saznanja i osoba pod posebnom policijskom zaštitom,
 - događaja,
 - upotrebljenih sredstava prisile,
 - eventualnih žalbi građana.

Samo brojčani (numerički) podaci o krivičnim djelima, prijavljenim oštećenim osobama, kao i ostali numerički podaci smiju se koristiti u statističke i analitičke svrhe u policiji i van nje, naročito za korištenje nadležnim stručnim i naučnim tijelima u svrhu naučno-istraživačkog rada (na primjer za diplomski rad studenta itd...).

6. Davanje pouke osobi lišenoj slobode

Policijski službenik dužan je uhićenoj osobi dati sljedeću pouku:

»Lišeni ste slobode zbog (naziv krivičnog djela zbog kojeg je osoba uhapšena), niste dužni govoriti, imate pravo na advokata i obavještavanje porodice.«

U posebnim slučajevima, u pouci se ne mora izreći tačan naziv krivičnog djela, već ga je dovoljno poblizje odrediti ako je osoba zatečena u počinjenju tog djela (na licu mjesta). Kad je uhićena osoba gluha ili nijema, omogućit će joj se stručna osoba zbog komunikacije. Kad je uhapšena osoba u takvom stanju da ne može shvatiti značenje (teško alkoholizirana, duševno bolesna i dr.) ili je u trajnom stanju pružanja otpora ili se otpor opravdano očekuje, davanje pouke odgodit će se do prestanka takvog stanja.

Policijski službenik zatražit će od uhapšene osobe koja se odrekla prava na advokata ili prava na obavještavanje porodice da svoju odluku potvrdi vlastitim potpisom na Izvještaju o lišenju slobode.

LITERATURA

Administrativno naređenje za sprovođenje Uredbe UNMIK-a broj: 2005/54 o okviru i vodećim načelima Kosovske policijske službe (UNMIK/NAR/2006/9).

Berkeley, G.E. (1969). *The Democratic Policeman*: Boston: Beacon Press.

Champion, J.D., Rush, E.G. (2003). *Rad policije u zajednici*: Office of Public Affairs Embassy of United States of America, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina.

Masleša, R. (1999). *Policija – organizacija i funkcioniranje u demokratskom društvu*, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo

Miletić, S. (2003). *Policijsko pravo*, Policijska akademija, Beograd.

Modly, D., Korajlić, N. (2002). *Kriminalistički rječnik*, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj.

Nacrt Uredbe o Ustavnom okviru za Privremenu samoupravu na Kosovu (UNMIK/REG/2001/9).

Prijelazni policijski kurs, (1997). UN Mission in Bosnia and Herzegovina, International police task force, pripremljeno od strane Ministarstva pravde SAD-a.

Roberg, R., Crank, J. Kuykendall, J., Sherman, W. L. (2004). *Policija i društvo*: Office of Public Affairs Embassy of United States of America, Sarajevo.

Torres, D.A. (1987). *Handbook of State Police, Highway Patrol and Investi*

(UNMIK/REG/1999/1).

Weisheit, R.A. (1996). *Crime and Policing in Rural and Small-Town America*, Prospect Heights, IL: Waveland Press.